

ARH Diss. B-27077

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL

NSV Liidu ajaloo kateeder

RT "VANEMUINE" SÖJAJÄRGSEL

PERIOODIL

Diplomitöö

Valeria M ä e

Juhendaja: dots. K. Siilivask

TRÜ NSV Liidu ajal.
kat. nr. 1330,

Tartu 1957

Sissejuhatus

Kultuuriks laiemas mõttes nimetatakse materiaalsete ja vaimsete väärtuste kogusummat, mis on loodud inimkonna ühiskondlik-ajaloolise tootmistegevuse tulemusena.

Kultuur kujutab endast mitmekülgset ja keerukat nähtust, mis on seotud tootmisega ja ühiskonna majandusliku korruga. Ta väljendub kõigis ühiskonna elu külgedes ¹⁾.

Tuleb vahet teha kultuuri kahe koostisosa vahel. Ühelt poolt kogu inimkonna kultuurilise arengu saavutused tehnika, teaduse, kunsti alal, millised ei ole ainult ühe ajaloolise epohhi produkt, vaid on loodud kogu inimkonna ajaloo arengu käigus. See osa kultuurist ei kuulu pealisehitusse. Teiselt poolt need maailmavaated, teooriad ja ideoloogiad, mis tekivad kui kindla ajaloolise epohhi produkt kindla majandusliku baasi alusel, moodustavad kultuuri pealisehitusliku osa.

Marksismi-leninismi teooria, tuues esile kultuuri arengu peamised etapid, ta koha ja tähtsuse, õpetab, et

---

1) Vt. F.Engels, "Anti-Dühring", Tallinn, 1951., lk.101.

kultuur on ajalooline nähe, mille arengutase, iseloom ja osa ühiskonnas oleneb tootlike jõudude arengutasemest ning neile vastavate tootmissuhete iseloomust - tootmisviisist. Kultuur peegeldab igal antud epohhil ühiskonna arengu majanduslikke ja poliitilisi tingimusi.

Kuna kultuuri arengu aluseks on tootlike jõudude areng, siis ka kogu inimkonna kultuur on orgaaniliselt seotud rahvamasside loomingulise tegevusega. Kodanlikud teadlased püüavad seletada kultuuri kui puhtalt vaimset tegevust, mis olevat täiesti iseseisev, arenevat oma seesmiste seaduspärasuste alusel olenematult inimeste tootmistevõimega. Selle väärseisukoha aluseks on katse eitada kultuuri klassi-iseloomu ning rahvamasside revolutsioonilise võitluse tähtsust kultuuri arengule. Kõik kultuurisaavutused pannakse üksikute silmapaistvate isikute arvele.

Kuna ühiskond pidevalt areneb edasi, areneb edasi ka kultuur vastavalt ühiskonnas toimivatele muudatustele. Sellepärast ei saa olla kultuuri üldse, vaid alati on kindla ühiskonna või selle ühiskonna kindlate klasside kultuur. Sellest seisukohast lähtudes on võimalik õigesti mõista kultuuri erinevaid vorme ja nende arengut, seda, miks ajaloos üks kultuuritüüp on asendunud teisega. Inimkonna ajaloos esinenud viiele ühiskondlik-majanduslikule formatsioonile vastavad ka viis kultuuritüüpi, millised on järgnenud üksteisele vastavalt ühiskondlik-majanduslike formatsioonide muutumistele.

Kuid see sugugi ei tähenda, et koos vana ühiskondliku korra hävimisega häviks kogu selle ühiskonna kultuur. Eesrindlik, progressiivne, mis õigesti peegeldab rahvamasside elu ja püüdeid, elab kaua ja ei kaota oma tähtsust. Marksismi-leninismi klassikud oma töödes on pööranud suurt tähelepanu vana kultuuripärandi õige hindamise ja ärakasutamise küsimustele, kuna uue ühiskonna kultuuri tekkimine eeldab inimühiskonna poolt loodud parimate kultuurisaavutuste omaksvõtmist ja nende alusel uue kultuuri loomist.

Lenin, naerdes välja proletkultlasi, kes rääkisid vajadusest välja mõelda "eriline proletaarne kultuur", ütles Venemaa Kommunistliku Noorsooühingu III ülevenemaalisel kongressil 1920.aastal: "Ilma selge arusaamiseta, et ainult kogu inimkonna arenemisega loodud kultuuri täpse tundmisega, ainult selle läbitöötamisega saab ehitada proletaarset kultuuri - ilma sellise arusaamiseta ei suuda me seda ülesannet lahendada. Proletaarne kultuur ei ole ei-tea-kust välja kukkunud, ei ole nende inimeste väljamõeldis, kes nimetavad end proletaarse kultuuri spetsialistideks. Kõik see on lausa lollus. Proletaarne kultuur peab olema nende teadmisvarude seaduspärase arengu tulemuseks, mis inimkond on välja töötanud kapitalistliku ühiskonna, mõisnike ühiskonna, tšinovnikute ühiskonna surve all."¹⁾

Antagonistlikus klassiühiskonnas kultuur ei saa olla ühtne, kuna ühiskond on lõhenenud lepitamatuiks, teineteisele vaenulikeks klassideks, kellede vahel käib äge võitlus

---

1) V.I. Lenin, Teosed, 31.kd., lk. 256.

nii poliitilises, majanduslikus kui ka ideoloogilises ehk teoreetilises sfääris. Iga klass, vastavalt oma kohale ühiskonnas, mõistab ja suhtub teda ümbritsevasse tegelikkusesse erinevalt. Kuna kultuur väljendab kindlate klasside ideoloogiat, huve ja püüdeid, omab ta teravat klassiiseloому ja on klassivõitluse relvaks.

Antagonistliku klassiühiskonna kultuur ei ole ühtne, kuna iga klass omab oma ideoloogia. Lenin kirjutab: "I g a s rahvuslikus kultuuris on kas või väljaarenematud demokraatliku ja sotsialistliku kultuuri e l e m e n d i d, sest i g a s rahvuses on töötavad ning ekspuuteeritavad hulgad, kelle elutingimused paratamatult tekitavad demokraatlikku ja sotsialistlikku ideoloogiat. Kuid i g a s rahvuses on ka kodanlik kultuur (enamasti aga veel mustasajaline ja klerikaalne) - sealjuures mitte ainult "elementide" näol, vaid v a l i t s e v a kultuuri näol. Sellepärast "rahvuslik kultuur" üldse on mõisnike, pappide, kodanluse¹⁾ kultuur."

Rõhutatud klassid ekspuataatorliku korra tingimustes ei oma selle seisundi tõttu, mis neil on ühiskonnas, võimalusi oma kultuuri igakülgeks arendamiseks. Kuid vaatamata sellele koos kapitalistliku ühiskonna arenguga arenevad ja tugevnevad demokraatliku ja sotsialistliku kultuuri elementid, mis väljendavad proletariaadi ja ühiskonna teiste demokraatlike jõudude maailmavaadet ja poliitikat ning aitavad ette valmistada kodanluse kukutamist. Mida enam are-

---

1) V. I. Lenin, Teosed, 20.kd., lk. 8.

neb ja tugevneb proletariaat ning teravneb klassivõitlus, tugevnevad demokraatliku ja sotsialistliku kultuuri elemendid, seda reaktsioonilisemaks muutub kodanlus ning mandub tema kultuur. Kuid demokraatliku ja sotsialistliku kultuuri elemendid saavad täieliku arenemisvõimaluse ja kujunevad valitsevaks kultuuriks alles sotsialistlikus ühiskonnas sotsialismi poliitilise ja majandusliku võidu baasil.

Kui kodanlik kultuur sai tekkida juba feodaalse ühiskonna rüpes kapitalistlike suhete tekkimise baasil, siis sotsialistliku kultuuri arenemise peamiseks seaduspärasuseks on see, et ainult poliitilise võimu ja tootmisvahendite üleminek töötava rahva kätte loob tingimused kultuurirevolutsiooniks, sotsialistliku kultuuri täielikuks ja igakülgseks õitsenguks. Sotsialistlik revolutsioon on paratamatult vajalikuks eelduseks sotsialistliku kultuuri õitsengule. Teiselt poolt kultuuri areng omakorda kiirendab sotsialistliku korra võitu.

Kultuurirevolutsioon on sotsialistliku revolutsiooni lahutamatuks koostisosaks. Ta kujutab endast põhjalikku pööret töötava rahva laiade hulkade teadvuses, ideoloogias, kultuuris.

Kultuurirevolutsioon on sihikindel ja teadlik protsess, mis toimub proletaarse riigivõimu initsiatiivil ja juhtimisel ning laiade rahvahulkade aktiivsel toetusel.

Kultuurirevolutsiooni põhilisteks ülesanneteks on vana, reaktsioonilise kodanliku kultuuri likvideerimine, vana kultuuri kõige paremate saavutuste omaksvõtmine ja

ärakasutamine ning sotsialistliku kultuuri loomine sotsialistliku ideoloogia alusel.

Kultuurirevolutsioon, mis toimub sotsialismi majandusliku ülesehitamise baasil, on järkjärguline ja küllaltki pikaajaline protsess, kuna neid ülesandeid, mis kultuurirevolutsiooni ees seisavad, ei saa lahendada korraga, vaid ainult järk-järguliselt sotsiaalsete ja majanduslike ümberkujunduste baasil. Iga uus etapp sotsialistliku ühiskonna arengus toob kaasa ka kultuuri arenemise kõrgemale astmele.

Sotsialistlik kultuur on ühtne, kogu ühiskonna kultuur, kuna sotsialistlikus ühiskonnas pole vaenulikke, erinevate huvidega antagonistlikke klasse. Sotsialistlik kultuur oma arengus baseerub sotsialistlikule tootmisviisile. Tema ideeliseks aluseks on marksism-leninism ning ta teenib kõigi sotsialistlike rahvaste ühist eesmärki - kommunismi ülesehitamist. Nõukogude sotsialistlikule kultuurile on iseloomustav kõrge ideelisus ja kommunistlik parteilisus, rahvalik iseloom ja humaansus. Nõukogude sotsialistlik kultuur on internatsionaalne kultuur, milles väljendub Nõukogude Liidu rahvaste huvide ühtsus ja vennalik sõprus. Kuid see ei tähenda, et sotsialistlik kultuur oleks mitterahvuslik. Sotsialistlik revolutsioon just loobki tõelised võimalused rahvusliku kultuuri arenguks. Ta areneb kui sisult sotsialistlik ja vormilt rahvuslik kultuur. Rahvuslik kultuur sotsialismi tingimustes erineb põhjalikult rahvuslikust kultuurist kapitalismi

tingimustes, kus ta oma sisult on kodanlik ja teenib ekspluataatorite huve.

Nõukogude kultuuri sotsialistliku sisu määrab ära sotsialistlik ideoloogia, mida kannavad rahva hulka aja- kirjandus, raadio, kool, kirjandus ja kunst, teadus jne. Meie kultuuri sotsialistliku sisu määrab ära ka kommunistliku partei juhtiv osa ühiskonnas ning nõukogude sotsialistliku kultuuri lahutamatu side partei poliitika.

Nõukogude kultuuri rahvuslik vorm võimaldab laiadel rahvahulkadel neile lähedastes ja arusaadavates vormides omandada kultuurisaavutusi. Marksism-leninism lähtub sellest, et kõigile rahvustele on omased oma spetsiifilised iseärasused, mis on tingitud eri rahvuste erinevast ajaloolisest ja kultuurilisest arengust. Need iseärasused väljenduvad ka rahvuslikus kultuuris.

Üheks kultuuri rahvusliku vormi elemendiks on keel. Miljonid inimesed saavad edukalt osa võtta majanduslikust, poliitilisest ja kultuurilisest ülesehitustööst ainult kasutades oma emakeelt. Tähtsateks elementideks on samuti rahva olustikulised tingimused ja rahvuslikud traditsioonid. Vastavalt kultuuri sotsialistliku sisu kiirele arenemisele sotsialistlikus ühiskonnas, areneb ka selle rahvuslik vorm, muutudes üha täiuslikumaks.

Rahvuslike kultuuride areng sugugi ei tähenda, et nad oleksid eraldatud üksteisest. Eriti sotsialismi tingimustes, kus rahvuste vahel valitseb sõprus ja vastastikune

abistamine, võitlus ühiste eesmärkide eest, tihe kultuuriline koostöö, ühtede rahvuste rahvuslikud kultuurid avaldavad otsest ja vahetut rikastavat mõju teiste rahvuste kultuuride arengule.

Kuigi kõigis maades, kus toimuvad sotsialistlikud revolutsioonid, kultuurirevolutsioon toimub samade põhiliste seaduspärasuste alusel, esinevad igal maal omad iseärasused, mis sõltuvad antud maa erinevatest ajaloolistest arengutingimustest.

Kui Eestis 1940.aastal taaskehtestati nõukogude võim ja eesti rahvas Nõukogude Liidu rahvaste sõbralikus peres asus üles ehitama sotsialistlikku ühiskonda, esines siin rida iseärasusi, võrreldes teiste, varem sotsialismi teele asunud liiduvabariikidega. Need kajastusid ka Nõukogude Eestis toimivas kultuurirevolutsioonis.

Kuna tsaari-Venemaa oli majanduslikult äärmiselt mahajäänud maa, tuli Nõukogude Liidus sotsialismi ülesehitamisel ja kultuurirevolutsiooni läbiviimisel ületada terve rida suuri raskusi. 3/4 tsaari-Venemaa rahvastikust oli kirjaoskamatu, laiad rahvahulgad olid ilma jäänud haridusest, elementaarsestki kultuurist. Eriti raske oli olukord maal, kus elas 1913.aastal 82,4% kogu tsaari-Venemaa elanikkonnast¹⁾. Põllumajanduses valitsenud pärisorjuslikud ja feodaalsed igandid põhjustasid majandusliku ja kultuurilise mahajäävuse.

Kultuurirevolutsiooni tuli alustada kirjaoskamatuse

---

1) Vt. "NSV Liidu rahvamajandus", Statistiline kogumik, Tallinn, 1956, lk. 17.

likvideerimisest. Samal ajal tuli väga rasketes tingimustes luua majanduslikud eeldused kultuurirevolutsiooni edasiseks arenguks. Tänu nõukogude inimeste suurele loovale tööle suudeti küllaltki lühikese ajaga üles ehitada 30-ndate aastate keskpaigaks sotsialismi majanduslik alus ja selle baasil saavutada kultuurirevolutsiooni võit 30-ndate aastate teisel poolel.

Sotsialismi ülesehitamisel ja kultuurirevolutsiooni läbiviimisel Eesti NSV-s oli rida tingimusi, mis võimaldasid seda teostada kergemini ja kiiremini. Olulise tähtsusega tegureiks oli siin teiste vennasvabariikide majanduslik ja kultuuriline abi, nende sotsialismi ülesehitamise kogemused.

Kuna Eestis toimus kultuurirevolutsioon erinevates ajaloolistes tingimustes kui see oli toimunud teistes liiduvabariikides, ei tulnud meil alustada kirjaoskamatuse likvideerimisest, vaid kultuurirevolutsiooni kaugematest ülesannetest. Kultuurirevolutsiooni arengut kiirendas sotsialistliku revolutsiooni rahulik areng ja kodusõja puudumine.

Esines ka terve rida raskusi, mis teistes liiduvabariikides niivõrd teravalt ei olnud esinenud. Tähtsamaks ülesandeks oli kodanliku ideoloogia väljajuurimine inimeste teadvusest ja nende kasvatamine sotsialistliku ideoloogia vaimus. Ajaloolise arengu tingimuste tõttu kodanlik ideoloogia oli meil tugevamini sööbinud inimeste teadvusse kui enne sotsialistlikurevolutsiooni tsaari-Vene-

maal, kus kodanluse nõrkus ja masside kirjaoskamatus ning kultuuritus olid pidurdanud kodanliku ideoloogia mõju.

Eestis oli suhteliselt rohkearvuline ja väljakujunenud maailmavaatega vana kodanlik intelligents, kelle ümberkasvatamine oli tähtis ja raske ülesanne kultuuri-revolutsiooni ees. Vana intelligentsi ümberkasvatamisel ei lähtunud alati leninlikest seisukohtadest, mis nõuavad oskuslikku lähenemist ning visa ja süstemaatilist kasvatustööd selle osa vana intelligentsi hulgas, kes oli valmis kaasa tulema sotsialistliku korraga, kuid ei olnud veel suutnud vabaneda kodanliku ideoloogia kammit-saist. Esines vana intelligentsi esindajate materdamist, mis ei soodustanud nende ümberkasvatamist.

Uue sotsialistliku intelligentsi kasvatamisel, mis oli paratamatult vajalik kultuurirevolutsiooni võiduks, ei arvestatud alati meie tingimusi.

Kultuurirevolutsiooni käigus tuli pidada tugevat võitlust kodanliku natsionalismi vastu, mida eesti kodan-lus oli püüdnud oma diktatuuri aastail igasuguste ideo-loogiliste mõjutusvahendite kaudu kanda inimeste tead-vusse. Vaenulikud elemendid, kes püüdsid igati takistada sotsialismi ülesehitamist Eestis, kasutasid kodanlik-nat-sionalistlikku ideoloogiat nõukogude võimu vastaseks võitluseks. Eriti aktiivselt püüdsid nad välja astuda kultuuririndel. EK(b)P Keskkomitee VIII pleenum 1950. aastal kriipsutas alla vajadust tugevdada võitlust kodan-

like natsionalistide rahvavaenuliku tegevuse vastu.

Eesti NSV-s 1940.aastal alanud sotsialistliku kultuuri loomist takistas sõda, fašistliku okupatsiooni rasked aastad. Sõda purustas meie majandust ja pidurdas kultuuri arengut. Fašistlik nõukogudevastane propaganda avaldas teatud mõju mõningaile ebakindlaile rahvakihtidele.

Peale Suure Isamaasõja võidukat lõppu tuli eesti rahval koos Nõukogude Liidu teiste vennasrahvastega kaotada rasked sõjahaavad. Tänu suurele abile, mida osutasid vennasvabariigid, võis eesti rahvas jätkata sotsialismi ülesehitustööd ja seda põhiliselt lõpetada neljanda viie aasta plaani (1946-1950) eduka täitmisega.

Majanduslikud edusammud kindlustasid ka kultuuri-revolutsiooni teostamise Eesti NSV-s, mille võitu näitasid rahvahariduse, teaduse ja kultuuri kiire tõus ning uue, eesti rahvusliku sotsialistliku intellitentsi tekkimine.

Õppijate arv vabariigis oli tõusnud 127,9 tuhandelt inimeselt 1940/41. aastal 175,5 tuhandele 1950/51.aastal, kõrgemates koolides üliõpilaste arv 4,8 tuhandelt 8,8 tuhandele. Kui 1940.aastal anti aastas välja raamatuid ja ajakirju 2,4 miljonit eksemplari, siis 1953.aastal 9 miljonit eksemplari, ajalehti aga vastavalt 18 ja 84 miljonit eksemplari ¹⁾.

Kultuuri üheks lahutamatuks osaks on kunst, kuhu kuulub kirjandus, arhitektuur, skulptuur, maalikunst,

---

1) Vt. " Культурное строительство СССР". Статистический сборник, Москва, 1956, стр. 38-39.

muusika, teater, kino jne. Kunsti erinevus teistest kultuuri koostisosadest seisneb selles, et ta peegeldab tegelikkust kunstiliste kujude kaudu, millised omavad väga suurt mõju ja jõudu, kui nad õieti peegeldavad tegelikkust.

Kunst on tähtis ideeline relv, mis õigesti peegeldades tegelikkust, ühendades endas rahvamasside tunded, mõtted ja püüdlused, aitab kasvatada rahvast kommunismi vaimus. Sellepärast kommunistlik partei on alati pööranud suurt tähelepanu sotsialistliku kunsti arengu küsimustele.

Kommunistlik partei, juhtides ja suunates nõukogude kunsti arengut, võitleb otsustavalt selliste nähete vastu, mis takistavad kunstil edukalt täita rahva kommunistliku kasvatuse ülesandeid.

See võitlus nõukogude kunsti õige arengusuuna eest ilmnes selgesti ÜK(b)P Keskkomitee otsustes ideoloogilise töö küsimustes - "Ajakirjadest "Zvezda" ja "Leningrad" 14. augustist 1946.a., "Draamateatrite repertuaarist ja selle parandamise abinõudest" 26. augustist 1946.a., "Kinofilmist "Suur elu" 4. septembrist 1946.a., "V. Muradeli ooperist "Suur sõprus" 10. veebruarist 1948.a.

Nende otsuste peamiseks mõtteks oli võitluse tugevdamine reaktsioonilise kodanliku ideoloogia pealetungikatsete vastu ja võitlus nõukogude inimeste kommunistliku kasvatamise tugevdamise eest.

Suurt tähtsust nõukogude kunsti arengule omas partei võitlus nn. konfliktituse teooria vastu, mis eitab võit-

lust uue ja vana vahel meie ühiskonnas, lakeeris ja moonutas tegelikkust.

Viimastel aastatel on parteil tulnud võidelda väärade, nõukogude kunsti arengule vaenulike seisukohtade vastu, millised esinesid mõningate kunstialal töötajate hulgas. Nii näiteks B. Nazarov ja O. Gridneva oma artiklis "Dramaturgia ja teatri mahajäämuse küsimustest" ajakirjas "Вопросы философии" nr.5, 1956.a. tegid katsed eitada kunsti parteilise juhtimise vajadust. Kommunistlik partei on alati välja astunud katsete vastu jämedalt administreerida ja reklamenteerida kunsti. Partei juhtiva osa eitamine aga tähendab katsed eemaldada kunst nõukogude inimeste kommunistliku kasvatamise ülesannete täitmiselt ja lükata kodanliku ideoloogia mõju alla.

Samuti tuli võidelda mõningate ebaõigete vaadete vastu sotsialistliku realismi meetodi küsimuses. Need väärad seisukohad tekkisid mõnede meie kunstitegelaste hulgas piiritaaguses ajakirjanduses esinenud katsete mõjul ümber lükata sotsialistliku realismi meetodi põhiprintsiipe.

Et kasvatada nõukogude rahvast kommunismi vaimus, peavad nõukogude kunstnikud igakülgsest omandama ja lähtuma oma loomingulises tegevuses sotsialistliku realismi meetodist, mis kujutab endast marksistlikule ideoloogiale põhinevate loominguliste printsiipide süsteemi. See võimaldab kunstnikel kommunistlike ideede valgusel õieti tunnetada ja kujutada elu.

Partei, juhtides nõukogude kunsti, on lähtunud lenin-

likest seisukohtades, et peamised printsiibid, mis määravad sotsialistliku kunsti arengu, on tema realistlik elu kujutamine, kõrge ideelisus, rahvalikkus ja parteilisus, võitlus kõige vana ja reaktsioonilise vastu ning uue ja progressiivse toetamine.

Kuni NLKP XX kongressini esines meil rida vääraid seisukohti eesti rahvusliku kultuuripärandi hindamisel. Kuna vana kultuuripärandi ja sotsialistliku kultuurirevolutsiooni küsimused on lahutamatult seotud, avaldasid need seisukohad oma mõju ka Eesti NSV-s toimunud sotsialistliku kultuurirevolutsiooni küsimuste uurimisele. Kui mitte arvestada mõningaid pealiskaudseid artikleid, pole senini ilmunud midagi põhjalikumat kultuurirevolutsioonist Eesti NSV-s. Sellepärast progressiivse rahvusliku kultuuripärandi ja sotsialistliku kultuurirevolutsiooni uurimine on meil tänapäeval eriti tähtis ülesanne.

Nõukogude teatri ülesehitamine, võitlus sotsialistliku realismi meetodi võidu eest teatris moodustab sotsialistliku kultuurirevolutsiooni ühe olulise koostisosa.

Käesolev teema on valitud neist momentidest lähtudes. Antud töö püüab näidata sotsialistliku kultuurirevolutsiooni arenguprotsessi ühes konkreetses eesti teatris - RT "Vanemuises".

Kuna käesoleva teema käsitlemine ei saa mööda minna eesti progressiivsetest teatrikunsti traditsioonidest, on

töös antud lühike tagasivaade kahe kultuuri vahelisest võitlusest eesti vanimas teatris "Vanemuine".

Käesoleva töö kirjutamisel on põhilise allikmaterjalina kasutatud RT "Vanemuise" arhiivi, kus asuvad materjalid teatri tegevuse kohta 1944.aastast kuni käesoleva ajani. Arhiivimaterjal, mis käsitas teatri varajasemat tegevust, on hävinenud. Sellepärast teatri ajaloo varajase perioodi osas tuli baseeruda kodanliku Eesti perioodikas ilmunud artiklitele ja üksikuile teostele, mis käsitlevad teatriajaloolisi probleeme, samuti reale sõjajärgsel perioodil ilmunud artiklitele "Vanemuise" teatri ajaloo kohta.

RT "Vanemuise" arhiivis olev materjal on teatri ajaloo uurimise seisukohalt eriti rikkalik 1944.-1948.a. kohta. Hilisema perioodi kohta on see kohati puudulik.

Suureks abiks töö kirjutamisel olid kontrolletenduste arutluskoosolekute ja kunstinõukogu koosolekute protokollid, peanäitejuhi K. Irdi ja teiste teatri juhtivate töötajate ettekannete ära kirjad, millistes on antud hinnangud teatri tegevuse tähtsamate küsimuste kohta.

Hinnangute andmisel kahe kultuuri vahelise võitluse, vana kultuuripärandi, sotsialistliku kultuurirevolutsiooni, sotsialistliku kultuuri iseloomu ja eesmärkide, sotsialistliku kunsti küsimustele on töös tuginetud V. I. Lenini töödele: "Partei organisatsioon ja parteiline kirjandus", "Kriitilisi märkmeid rahvusküsimuse kohta", Venemaa Kommunistliku Noorsooühingu III ülevenemaalisel kong-

ressil jt., ÜK(b)P Keskkomitee otsustele ideoloogilise töö küsimustes 1946.-1948.aastaist, NLKP XX kongressi materjalidele.

Reas küsimustes on konsulteeritud RT "Vanemuise" juhtivate töötajatega.

I peatükk

"Vanemuise" teater 1870-1944

Seoses kapitalismi arenemisega Eestis toimus eesti rahvuse reformeerumine ning samaaegselt sellega rahvusliku kultuuri kujunemise protsess. Tekkis rahvuslik kirjandus, kunst, teater jne., milles väljendus eesti rahvusele omane psüühiline laad, mis oli välja kujunenud kindlate ajalooliste arengutingimuste alusel. Eesti rahvuslikus kultuuris toimus algusest peale kahe kultuuri vaheline võitlus, mis väljendus ka kahe suuna, demokraatliku ja kodanlik-konservatiise suuna, rahelises võitluses rahvuslikus liikumises.

Esimese eesti teatri organiseerimise mõtte algatajaks oli Lydia Koidula (1843.-1886.), keda toetasid rahvusliku liikumise demokraatliku suuna esindajad Fr. R. Kreutzwald (1803.-1882) ja C. R. Jakobson (1841.-1882.), kes olid talurahva ja tekkiva rahvusliku kodanluse ideoloogideks võitluses balti parunite ja pastorite majandusliku ja poliitilise ülemvõimu vastu,

mis püüdis eesti rahvuslikku kultuuri allutada baltisaksa parunite reaktsioonilisele kultuurile.

Sellepärast eesti rahvuslik teater tekkis kui feodalismi jäänuste ja rahvusliku surve vastu võitleva rahva teater ning nii tema repertuaar kui ka mänguviis oli rahvalik. Teatri tegevuse ideoloogiliseks aluseks said need eesmärgid, mille eest võitles rahvusliku liikumise demokraatlik suund.

Areneva rahvusliku liikumise pinnal tekkisid mitmesugused eesti ühingud ja seltsid, mis aitasid kaasa rahva loominguliste jõudude arengule.

1865.aastal tekib Tartus laulu- ja mänguselts "Vanemuine". Seltsi asutajaks on rahvusliku liikumise kodanlik-konservatiivse suuna üks juhte J.W. Jannsen (1819-1890). Kuid varsti tugevneb seltsis rahvusliku liikumise demokraatliku suuna esindajate mõju.

1868.aastal peab C.R. Jakobson "Vanemuise" seltsis oma kuulsad "Kolm isamaa kõnet". Üha tugevamalt areneb mõte hakata organiseerima eestikeelseid teatrietendusi.

1870.aasta jaanipäeval, 24.juunil, lauluseltsi asutamise viiendal aastapäeval toimubki esimene avalik eestikeelne teatrietendus, kus kantakse ette L. Koidula näidend "Saaremaa onupoeg". L. Koidula oli ühtlasi ka näitejuhiks ning saatis klaveril tema enese poolt loodud viise. Näitlejaiks olid peamiselt gümnaasiumi õpilased ja üliõpilased. See esimene lavastus omas suurt menu¹⁾.

---

1) Vt. " Театры Советской Эстонии", Таллин, 1956 г. стр. 9.

L. Koidula tegevuse periood "Vanemuises", mida nimetatakse meie teatri ajaloo Koidula teatriks, kestis umbes aasta. Selle aja jooksul L. Koidula kirjutas ja lavastas oma näidendid "Kosjakased" 1870.a. detsembris ja "Säärane mulk" 1871.a. juunis. Neis näidendeis Koidula kritiseeris teravalt tolleaegset valitsevat elulaadi, näitas mõisnike ja pastorite poolt eesti rahva majanduslikku ja vaimset ekspluateerimist, seisulikku ebavõrdsust, tõstis esile rahva hariduse puuded ja piitsutas vaimupimedust. Need on probleemid, mis seisid tolleaegse rahvusliku liikumise ees.

Oma tegevuses L. Koidula lähtus sellest, et teater on suure tähtsusega kasvatusvahendiks ning peab kujunema rahvahulkade suunajaks ja kasvatajaks.

Koidula teatri periood eesti rahvusliku teatri ajaloo on väga suure tähtsusega, kuna ta lõi eesti rahvus-teatri alused. Teatri pöördumine laiade rahvahulkade poole, tema elulähedus, rahvalik repertuaar, kõrge ideelisus - need olid "Vanemuise" teatris seda perioodi iseloomustavad jooned. See oli võitlusteater, mis võitles oma aja progressiivsete ideede eest saksa-balti parunite ja rahvusliku liikumise reaktioonilise suuna vastu.

Koidula teatriga pandi alus ka eesti algupärasele dramaturgiale.

1871.aastal lahkus L. Koidula teatrist. Peale Koidula lahkumist kaotas teater oma senise näo. Kuid Koidula, Kreutzwaldi ja Jakobsoni ideelisele programmile põhineva

nn. Koidula teatri mõju levis laialdaselt, eriti just talurahva hulgas. Koidula teatri traditsioonid elasid edasi Eesti linnade ja maalavadel, kus asjaarmastajate poolt mängiti Koidula, Jakobsoni, Kunderi jt. algupäraseid näidendeid.

Teatrid uut tõusuperioodi elas "Vanemuise" teater üle siis, kui 1878.aastal näitemängude ja laulukoori juhatajaks valiti August Wiera (1853-1919), kes oli esimene eesti professionaalne teatritegelane.

Selleks ajaks oli Eestis toimunud rida majanduslikke ja sotsiaalseid muudatusi. Seoses kapitalismi arenguga teravnesid klassivastuolud, tugevnes talurahva kihinemine, tugevnes eesti kodanlus. Arenes proletariaat ja alustas võitlust kodanluse vastu. Kasvasid linnad, nende hulgas ka Tartu. Rahvuslik liikumine elas 1880-ndatel aastatel läbi sügavat kriisi.

Vastavalt sellele sattus ka teater "Vanemuine" üha tugevamalt linna väikekodanlike kihtide maitse ja mõju alla ning lähtus oma tegevuses nende nõudeist ja arusaamistest. Teater kujunes oma väikekodanlike küllastajate meelelahutuse ja ajaviite kohaks.

Need tingimused määrasid ära ka Wiera-aegse teatri näo, tema repertuaari, kus domineeris kerge komöödia.

A. Wiera asudes tööle suure energiaga, lõi 100-liikmelise asjaarmastajatest koosneva teatrikollektiivi, mis hakkas süstemaatiliselt andma teatrietendusi kogu Eesti territooriumil, tehes pikemaid ringreise Tallinna,

Rakverre, Narva, Viljandisse, Pärnu ning 1883. ja 1897.¹⁾ aastal isegi Peterburi ja 1900.a. Riiga .

Wiera püüdis teatri repertuaari parandada, lavastades algupäraseid eesti draamateoseid: Koidula, Jakobsoni ja Kunderi näidendeid. Maailmaklassikast tõi ta lavale Shakespeare'i "Veneetsia kaupmehe", "Törksa taltstutuse", Moliere'i "Ihnuse", Gogoli "Naisevõtu" jt.²⁾

Wiera teatri tähtsus seisab ka selles, et sel ajal muutus "Vanemuine" esimeseks eesti muusikateatriks.

1883.aastal lavastati esimene eestikeelne ooper - K.M. Weberi muusikaline draama "Preciosa ehk mustlastüdruk"³⁾. Ooper sai suure menu osaliseks, püsis repertuaaris üle 20 aasta ning seda esitati 114 korda, samal ajal kui teatri teisi lavastusi esitati tavaliselt 5-6 korda. Wiera teatris etendati ka operetiklassikasse kuuluvaid teoseid, nagu Straussi "Mustlasparun", Offenbachi "Rüütel Sinihabe" jt.

Kuid kõik see ei suuda päästa Wiera teatrit sügavast kriisist 90-ndatel aastatel. Teatrile sissetulekute kindlustamiseks taotleti oma lavastustes välist efekti ja kirevust, et avaldada sellega mõju väikekodanlikele teatrikülastajaile.

Selline suund kutsus aga esile terava protesti de-

---

1) Vt. "1918-1938. Kakskümmend aastat eesti iseseisvusaegset teatrit", Tallinn, 1938, lk. 18.

2) Vt. "RT "Vanemuine" 1870-1955", Tartu, 1955, lk. 11.

3) Vt. "1918-1938. Kakskümmend aastat eesti iseseisvusaegset teatrit", Tallinn, 1938, lk. 18.

mokraatlikult meelestatud intelligentsi hulgas. Esimese vene revolutsiooni lähenemine püstitas uued ülesanded ka "Vanemuise" teatri ette. Kasvasid püüded realistliku teatrikunsti poole. Wiera mõistis uusi, muutunud tingimusi ja püüdis seda kajastada ka teatri repertuaaris. 1899.aastal lavastas ta Schilleri "Röövlid" ja 1903.aastal Gorki "Põhjas". Need aga ei omanud edu "Vanemuise" tolleaegse väikekodanliku külastaja juures, ühiskonna demokraatlikud jõud aga ei uskunud enam sellesse teatrisse. Teater ei suutnud täita üha kasvavaid realismi nõudeid.

A. Wiera pidi lahkuma "Vanemuisest" peale seda, kui ta oli töötanud teatris 28 aastat ja lavastanud 1613 näidendit¹⁾.

1906.aastast algas uus etapp "Vanemuise" teatri ajaloos, endise poolkutselise teatri asemele tekkis professionaalne teater. Selleks ajaks oli eesti rahvuslik kodanlus juba niivõrd tugevnenud, et tal olid tekkinud materiaalsed ja vaimsed võimalused ning vajadus oma kodanliku professionaalse teatri järele.

1906.aastal valmis "Vanemuise" teatri uus hoone, ning teatri direktoriks ja kunstiliseks juhiks sai Eestis esimene kõrgema haridusega näitejuht - Karl Menning (1874-1940), kes juhtis teatrit 1906.-1914.aastani. See periood omab suurt tähtsust "Vanemuise" teatri ajaloos. Menning hakkas esimesena Eestis ellu rakendama Stanis-

---

1) Vt. "Riiklik Teater "Vanemuine"", Tartus, 1954, lk. 11.

lavski printsiipe, ning tema ajal kujunes välja meie esimene kunstiteater, mis hakkas suunama kogu eesti teatrielu. Menning püstitas teatri ette kindlad printsiibid ning hakkas neid visas võitluses kõrvalekaldumatult ellu rakendama. Pidades ainukeseks õigeks meetodiks realismi, võitles ta järjekindlalt realistlike esteetiliste printsiipide elluviimise eest teatris. Kogu Menningu tegevus toimus kindla kunstilise programmi alusel.

Asudes juhtima esimest eesti kutselist teatrit, komplekteeris Menning teatri kollektiivi algajatest näitlejatest.

Wiera-aegse teatri näitlejad ei olnud suutelised täitma neid ülesandeid, mis seisid uue teatri ees. Vanadest, Wiera-aegseist näitlejaist tulid siia üle ainult Amalie Konsa ja Leopold Hansen (praegune Eesti NSV rahvakunstnik). See püstitas Menningu kui näitejuhi ette suured ülesanded noore, kogemusteta kollektiivi kasvatamise ja õpetamise osas. Ta kehtestas teatritöös range distsipliini ja nõudlikkuse. Suurt tähelepanu pööras Menning sellise mängustiili väljakujunemisele, kus peaarõhk oli asetatud ansambli ühtsusele, kus peamiseks polnud mitte üksikud eredad kujud, vaid ühtne ansambel ning kus üksikud kujud ei eraldunud ansamblist, vaid moodustasid sellega ühise terviku. Menning võitles selle eest, et "Vanemuises" kujuneks kõrge kunstimeisterlikkusega teatrikollektiiv, kelle loominguliseks meetodiks oleks realistlik meetod.

Viies ellu maailma parimate teatrite kogemusi, eriti aga Moskva Kunstiteatri omi, saavutas "Vanemuise" teater sel perioodil suuri tulemusi. "Vanemuisest" kujunes sel ajal esimene eesti realistlik ansambliteater. Suure ja visa töö tulemusel kujunes välja kõrge kunstimeisterlikkusega teatrikollektiiv, kellele oli jõukohane lavale tuua suuri meistriteoseid, millised olid iseloomustavad teatri repertuaarile.

Menningu-aegse teatri repertuaaris omasid põhilist kohta maailmakirjanduse paremik ja eesti dramaturgia algupärandid.

Maailemakirjandusest oli teatri selleaegses repertuaaris L. Tolstoi, Gorki, Ibseni, Hebbeli, Hauptmanni, Shaw jt. teosed. Tähtsal kohal repertuaaris olid eesti algupärased lavateosed. Menning, olles tihedas koostöös kirjanikega, aitas igati kaasa meie dramaturgia arengule. Tihe loominguline koostöö oli teatril A. Kitzbergi, Ed. Vilde ja O. Lutsuga, kelle näidendeist olid teatri repertuaaris "Tuulte pöörises", "Libahunt", "Kauka jumal", "Pisuhänd", "Tabamata ime", "Ärimehed", "Kapsapea", "Paunvere" jt.

Kuid Menningu-aegse teatri repertuaaril olid ka puudused. Nii näiteks puudusid repertuaaris täielikult muusikalavastused.

Kuigi Menning oma vaadetelt oli kodanliku korra pooldaja ja võitles kodanliku teatri eest, oli ta samal ajal realismi eest võitleja ning see pidi teda parata-

matult viima vastuollu "Vanemuise" teatri töölistedpere-
meeestega. "Vanemuise" seltsi kogunenud kodanlikele
seltskonnategelastele ei olnud vastuvõetav teatri re-
pertuaar ja realistlik mängustiil. Neile oli tarvis
teatrit, mis oleks ajaviitmise ja meelelahutuse asutu-
seks, kus domineeriks repertuaaris kerge operett. Ko-
danlusele oli tarvis teatrit, mis juhiks rahva tähele-
panu kõrvale teravalt ühiskondlikelt probleemidelt.
"Vanemuise" seltsi tegelasi toetas ka eesti reaktsioo-
nilise kodanluse liider J.Tõnisson. Teiselt poolt astu-
sid teatri vastu välja "Noor-Eesti" ümber koondunud
dekadendid-esteedid, kellele oli vastuvõetamatu teat-
ris valitsev realistlik suund.

Pealetungi tulemusel oli Menning, kes jäi usta-
vaks oma seisukohtadele nigg ei olnud nõus neid revi-
deerima, sunnitud 1914.aastal teatrist lahkuma.

"Vanemuise" teater kaotas varsti oma juhtiva koha
eesti teatrielus. Menningu-aegse teatri paremad tradit-
sioonid jäid aga püsima tema realistliku kooli läbi
teinud üldtunnustatud näitlejate, nagu Anna Altleisi,
Anna Tamme, Amalie Konsa, Anna Markuse, Liina Reimani,
Olga Teetsovi, Leopold Hanseni (praegune Eesti NSV
rahvakunstnik), Ants Simmi, August Sunne, Aleksander
Teetsovi, Rudolf Ratassepa jt. juures¹⁾.

Klassivõitluse teravnedes kodanliku ühiskonna kul-
tuur jaguneb üha teravamalt kaheks vaenulikuks, teine-

---

1) Vt. "Театры Советской Эстонии", Таллин, 1956, стр.37.

teisega lepitamatuks kultuuriks.

Kodanlus, võideldes oma võimu tugevdamise, proletariaadi revolutsioonilise võitluse mahasurumise eest, kasutab selleks muude vahendite kõrval ka kodanlikku kultuuri, et kanda rahva hulka oma ideoloogiat ning eemaldada töötajaid revolutsioonilisest võitlusest.

Seoses klassivõitluse teravnemisega, kodanluse muutumisega üha reaktsioonilisemaks, mandub ka kodanlik kultuur.

Eriti teravalt ilmnes see siis, kui eesti kodanlusel õnnestus imperialistlike suurriikide otsese abiga hävitada nõukogude võim Eestis ja kehtestada oma reaktsiooniline diktatuur.

Kodanliku diktatuuri periood on üheks süngemaks leheküljeks "Vanemuise" teatri ajaloo. Kõrvuti otsuste mahasurumise vahenditega hakkas kodanlus üha laiemalt ellu viima oma reaktsioonilist kunstipoliitikat. Teater allutati täielikult kodanliku ideoloogia levitamise eesmärkidele. Reaktsioonilisele kodanlusele oli vastuvõetamatu realism - elu tõetruu kujutamine laval, kuna see ei ühtunud tema klassihuvidega ning oleks paljastanud ühiskonda lõhestavaid klassivastuolusid. Sellepärast alustas kodanlus halastamatut võitlust realistliku kunsti vastu, püüdes igati kilbile tõsta ja soodustada formalismi levimist. Hakkasid levima mitmesugused reaktsioonilised suunad, mis olid vaenulikud realismile.

Kodanliku kunstipoliitika eesmärgiks oli, nagu eespool juba mainitud, muuta teater lõbustus- ja aja- viitevahendiks, mis tõmbaks inimeste tähelepanu eemale tähtsailt ühiskondlikelt probleemidelt. Üha laiemalt hakkas kodanlus rahva mürgitamiseks natsionalismi mürgiga ka lava kasutama. Selline kunstipoliitika tõi enesega kaasa eesti teatrielus sügava kriisi, mis aasta aastalt süvenes.

Kuid ka neil raskeil aastail jätkus ja üha teravnes eesti rahvuslikus kultuuris reaktsiooniliste ja demokraatlike jõudude võitlus, mis väga selgelt ilmnis teatri elus.

"Vanemuise" teatri kollektiiv püüdis pärast K. Menningu lahkumist 1914.aastal jätkata teatri töös senist realistlikku suunda, kuid pidi sellest varsti loobuma, kuna tugevnes vastupanus, mida osutasid sellele suunale "Vanemuise" seltsi reaktsioonilised tegelased. Teatri tugev ja ühtne kollektiiv hakkas varsti lagunema. Sattudes teravasse vastuoludesse "Vanemuise" seltsi teatri toimkonnaga, lahkus teatrist 1916.aastal grupp Menningu poolt kasvatatud silmapaistvaid realistliku kooliga näitlejaid, nagu A. Teetsov, O. Teetsov, A. Sunne, E. Türk, L. Reiman, K. Triipus jt., kes asutasid Tallinna Draamateatri, praeguse V. Kingissepa nimelise Riikliku Akadeemilise Draamateatri¹⁾. 1921.aastal lahkuvad teatrist A. Simm, A. Altleis jt.²⁾

---

1) Vt. "Театры Советской Эстонии", Таллин, 1956., стр. 46.

2) Vt. "1918-1938. Kaksikümmend aastat eesti iseseisvusaegset teatrit", Tallinn, 1938, lk. 21.

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon hävitas koos kodanluse võimult kukutamise ja kodanluse reakt-sioonilise kunstipoliitika ja avas kunstiteatrile tee töeliseks arenguks. Kuid eesti kodanlusel läks korda imperialistlike suurriikide abiga kukutada nõukogude võim Eestis.

Kodanluse reaktsoonilise diktatuuri kehtestamise-ga jätkub "Vanemuise" teatri allakäik. "Vanemuine" kao-tades oma juhtiva koha eesti teatrielus muutus ajavii-teteatriks, kus väline sära pidi varjama lavastuste nõrka ideelist ja kunstilist taset. Operetid, mis muu-tusid repertuaaris domineerivaiks, ei olnud enam Wiera teatri aegsed rahvalikud klassikalised öperetid. Nüüd valitsesid võltsilt hiilgavad, ideelagedad salongi ja revüüoperetid, mida lavastati vastavate saksa ja aust-ria eeskujude järgi.

1924.aastal, sattudes majanduslikesse raskustesse, lõpetas oma tegevuse Draamateater ja 1916.aastal "Vane-muisest" lahkunud näitlejad koos teiste Draamateatri näitlejatega tulid "Vanemuise" teatrisse tagasi¹⁾. Kuid see ei suutnud olukorda muuta.

Eesti kodanlus, kellel õnnestus tugevdada oma vöi-mu imperialistlike riikide abiga ning verise terrori abil, töötava rahva võitluse mahasurumisega hakkas üha intensiivsemalt ja järjekindlamalt ellu viima oma kunsti poliitikat. Üha laialdasemalt hakkas kodanlus kasutama

---

1) Vt. "1918-1938. Kakskümmend aastat eesti iseseisvus-aegset teatrit", Tallinn, 1938, lk. 21.

teatrilava natsionalistlike ja šovinistlike ideede propagandaks. Teatri kasutamine kodanliku ideoloogia propagandavahendina ilmnis selgelt sellestki, et kui näiteks 1920.-1921.a. hooajal riiklik toetus teatreile moodustas 4000 krooni, siis 1921/22.a. see oli 15 000, 1924/25.a. 104 250 ja 1928/29.a. 263 700 krooni ¹⁾.

1925.aastal "Vanemuise" teatri direktoriks sai formalist V. Mettus. Mettus oli äärmiselt vaenulik realistlikule kunstile ning püüdis teatris igati juurutada formalismi. Tema formalistlikud eksperimendid ("moderniseeritud" Shakespeare'i lavastused jne.) tõukasid rahvast veelgi enam teatrist eemale ning süvendasid "Vanemuise" teatri kriisi.

Sellist teed minnes sattus Mettus kohe konflikti Draamateatrist tulnud näitlejatega, kes lahkusid uuesti teatrist. Teised, Menningu kooli paremate traditsioonide kandjad, vallandati ja saadeti pensionile.

See ilmne vaimne mandumine viis teatrid sügavasse kriisi ja eemaldas töötajaid üha enam teatrist. Kui 1925/26.a. hooajal oli eesti teatrites 61 600 külastajat, siis 1926/27.a. oli neid 50 600 ja 1927/28.a. 44 000 ²⁾.

"Vanemuise" teatri juures oli see mandumine eriti silmatorkav ning saavutas oma madalseisu 1925.-1935.aastatel.

"Vanemuise" teatri ideeline ja kunstiline allakäik tekitas suurt pahameelt ja nurinat mitte ainult Tartu

---

1) Vt. "1918-1938. Kakskümmend aastat eesti iseseisvusaegset teatrit", Tallinn, 1938, lk. 37.

2) Sealsamas, lk. 34.

intelligentsi eesrindliku osa seas, vaid ka laiades rahvahulkades. Kodanliku diktatuuri paarikümne aasta jooksul kujunes välja ja väga laialdaselt levis aramus, et Tartu olevat linn, kus ei armastata teatrit ning teatrikunst saavatsi siin edukalt areneda.

1934.aastal kehtestatakse Eestis fašistlik diktatuur, mis kutsub esile rahvusliku kultuuri mandumise protsessi tunduva kiirenemise. Reaktsiooniline fašistlik kodanlus hakkas üha avalikumalt ja pealetungivamalt levitama oma fašistlikku ideoloogiat, kuid oli sunnitud ka arvestama revolutsiooniliste ja progressiivsete jõudude vastupanuga, mis üha tugevnesid.

Eesti töölisklass ja progressivne osa intelligentsist, vaatamata fašistliku diktatuuri aegsetele rasketele tingimustele, tugevdab veelgi võitlus eesrindliku, realistliku teatrikunsti eest. 1934.aastal organiseeriti Tartu Draamatetri Seltsi Näitekunsti Studio ning vastu-kaaluks kodanluse poolt sügavasse ummikusse viidud "Vanemuise" teatrile, 1937.aastal Tartu Töölisteater.

Tartu Töölisteater, mis tekkis kui töölisklassi ja revolutsiooniliselt meelestatud intelligentsi teater, töötas kõige tihedamais sidemais Tartu töölisühingutega, milliseid juhtis Eestimaa Kommunistlik Partei. Tartu Töölisteater, kelle üheks näitejuhiks oli RT "Vanemuise" praegune peanäitejuht Eesti NSV teeneline kunstnik Kaarel Ird, võttis oma töö aluseks ja arendas edasi vana "Vanemuise" paremaid traditsoone. See oli võitlev, rahvalik

teater, kus oli uuesti ausse tõstetud realismi printsiip. Teatri kollektiiv läks veelgi kaugemale ning püüdis omandada sotsialistliku realismi meetodit. Tartu Tööliseatri repertuaar, kus olid sellised teosed, nagu Korneitsuki "Platon Kretžet", Tammlaane "Raudne kodu"¹⁾ jt., iseloomustas juba ise selle teatri olemust ja eesmärke. Kasvasid uued lavastajate ja näitlejate kaadrid, nagu Eesti NSV rahvakunstnik E. Kaidu, A. Toiger, S. Kuik, E. Vedler jt.²⁾, kes 1940. aastal uues nõukogulikus "Vanemuises" aitasid luua sotsialistlikku teatrit.

Reaktsiooniline fašistlik kodanlus sulges aga juba järgmisel aastal Tartu Tööliseatri politseivõimuga ning nõudis peale esimese lennu lõpetamist Tartu Näitekunsti Stuudio likvideerimist. Tööliseatri sulgemine aga ei suutnud lõpetada selle tegevust. Kui Eestimaa Kommunistlik Partei hakkas aktiivselt ette valmistama fašistliku kodanluse kukutamist, valmistus Tartu Tööliseater pöranda all uue sotsialistliku teatri loomiseks K. Irdi juhtimisel. See võimaldas teatril ettevalmistatult tervitada nõukogude võimu taaskehtestamist Eestis 1940. aastal.

Laias uldsust haarav meelepaha ja järjest tugevnevad protestid revolutsioonilistele jõududele toetuva Tartu Tööliseatri tekkimine ja see poolehoid, mida ta oma realistliku kunstiga võitis, sundis kodanlust korrigeerima oma teatripoliitika elluviimise meetodit ja tegema teatud järeleandmisi. Ideeline ja majanduslik kriis, millesse

---

1) Vt. "Театры Советской Эстонии", Таллин, 1956, стр. 54.

2) Sealsamas, lk. 118.

"Vanemuise" teater oli sattunud, oli niivõrd suur ja rahva meelepaha niivõrd tugev, et "Vanemuise" seltsi juhatus pidi osaliselt ümber korraldama teatri tegevuse.

Juhan Sütiste kirjutas 1933.aastal, et tingel-tangeldamine löi teatri ümber sellise öhkkonna ja eelarvamuse, mis kunstiteatrile on kõigiti kahjulik. Rahvas enam ei uskunud tõeliselt sellesse teatrisse ¹⁾.

1935.aastal kutsuti "Vanemuise" teatri peanäitejuhi kohale K. Aluoja, kes püüdis teatri repertuaari osas hoida väarikamat joont. Avalikkuse surve oli seltsi juhatus sunnitud andma kunstilisele juhile veidi suuremat tegevusvabadust. Repertuaari võeti eesti algupäraseid ja maailma parimate dramaturgide teoseid. Pandi teatud piir tühisele, võltsilt säravale operetile ning pöörati enam tähelepanu ooperile. 1935.-1940.aastatel lavastati Leoncavallo "Pajatsid", Puccini "Boheem", "Madame Butterfly", Gounod' "Faust", Tsaikovski "Jevgeni Onegin", Bizet "Carmen", Verdi "Traviata", "Rigoletto" ja E. Aava "Vikerlased" ²⁾.

Tolleaegses "Vanemuises" alustasid oma tööd praegused Eesti NSV rahvakunstnikud Elsa Maasik, Martin Taras jt. Silmapaistvaks ooperilavastajaks kujunes E. Uuli. Sel ajal pani "Vanemuises" aluse balletile Eesti NSV teeneline kunstitegelane Ida Urbel ³⁾.

1) Vt. Juhan Sütiste, Teosed, II kd., Tallinn, 1956, lk. 204.

2) Vt. "Государственный театр "Ванемуйне" Эстонской ССР", Тарту, 1956, стр. 12-13.

3) Vt. "Edasi" nr.251, 24.XII 1955.

Nende abinõude tulemusel paranes mõnevõrra olukord "Vanemuise" teatris. Kasvas külastajate arv. Kui näiteks 1935.a. jaanuaris oli külastajaid 5789 inimest, siis 1936. aastal jaanuaris oli neid 7912¹⁾. Vastavalt sellele tõusis ka etendustelt saadav tulu. Suurendati riiklikku toetust teatreile, mis 1935/36.a. hooajal moodustas kõigile Eesti teatreile kokku 242 300 krooni²⁾, kuid seda toetussummat, mis kaugeltki ei katnud teatrite defitsiiti, jaotati "onupojapoliitika" ja eestkostmise alusel.

Teatrite ja näitlejate olukord jäi endiselt äärmiselt raskeks. Vaatamata läbiviidud ümberkorraldustele, valitsesid teatrite repertuaari ja näitlejaid teatriseltsides asjatundmatud reaktsioonilised seltskonnategelased. Näitlejail tuli töötada äärmiselt rasketes töö- ja palgatingimustes. Nii näiteks kuni teise saali valmimiseni kasutati "Vanemuises" teatrisaali ka rahvamajana, kus selts korraldas oma peaõhtuid kolm, kuid vahel isegi viis korda nädalas. Sellepärast tuli teatril tihti anda 2-3 etendust päevas³⁾.

Kodanluse poolt läbiviidud reformikatsed ei olnud sisuliselt midagi muud, kui katse varjata rahva eest neid reaktsioonilisi sihte, mille teenimist valitsev klass teatril nõudis. See "teatrikultuuri tervendamise" poliitika näitas, et kodanlus oli sunnitud arvestama demokraatlike jõudude üha kasvava protestiga, mis tugevnes revo-

1) Vt. "Teater" nr.2, 1936, lk. 45.

2) Vt. "1918-1938. Kaksikümmend aastat eesti iseseisvuse eest teatrit", Tallinn, 1938, lk. 37.

3) Vt. "Teater" nr.2, 1936, lk. 47.

lutsiooniliste jõudude võitluse teravnemisega. Rahvamas-
side võitluse tugevnemine fasisitliku reziimi vastu kajas-
tus selgelt ka teatrielus toimivas võitluses. Töelised
arenguvõimalused võis anda teatrile ainult sotsialistlik
revolutsioon.

Eestis Nõukogude võimu taaskehtestamine 1940.aastal
võimaldas eesti rahval asuda üles ehitama sotsialismi.
Kõrvuti suurte poliitiliste ja majanduslike edusammudega
hakkas arenema ka sisult sotsialistlik ja vormilt rahvus-
lik eesti kultuur. Suured arenguperspektiivid avanesid
eesti teatrikunsti ees. Teater hakkas nüüd täitma neid
suuri ja õilsaid ülesandeid rahva kommunistlikul kasvata-
misel, mis sotsialistlikus ühiskonnas seisavad teatri ees.

Suure loomingulise innuga asus neid teostama eesti
vanim teater "Vanemuine" kelle suured minevikutraditsioo-
nid kohustasid teda ka nüüd etendama tähtsat osa eesti
sotsialistliku teatrikunsti arengus.

23. juulil 1940.a. võttis "Vanemuise" teatri juhti-
mise enda kätte uus juhtkond, millesse kuulusid rida
Tartu Töölisteratri juhtivaid töötajaid eesotsas "Vane-
muise" uue kunstilise juhi K. Irdiga ja "Vanemuise" kol-
lektiivi poolt valitud esindajad. 1940.a. sügisel avas
teater oma hooaja A. Korneitsuki revolutsioonilise draa-
maga "Laevastiku hukk". Selle teose lavastus näitas, et
teatri kollektiivil on võimeid täita neid suuri ideelisi
ja kunstilisi nõudeid, mis seisavad nõukogude teatri ees.

Rahva laiuhulki haaravad ja elu edasiviivad eesrindlikud ideed hakkasid uuesti "Vanemuise" lavalt kõlama ja seda suurema jõuga, kui kunagi varem.

Tartu Töölisteri kogemused, sotsialistliku realismi meetodi rakendamisel, aitasid nüüd teatri kunstilisel juhil K. Irdil suunata "Vanemuise" kollektiivi õiget arenguteed mööda.

"Vanemuise" teatri repertuaar kajastas esimesel nõukogude aastaselgelt seda uut teed ja neid uusi eesmärke, mille taotlemisele teater ei asunud. Repertuaaris olid Gorki "Väikekodanlased", Moliere "Tartuffe", Kitzbergi "Libahunt", L. Rahmanovi "Rahutu vanadus" jt. sõnalavastused. Täie eluõiguse sai ooper. Džerzinski "Vaikne Don", Puccini "Madame Butterfly" said suure menu osaliseks. Neid külastati enam kui ühtki teist ooperilavastust varem. 1941. aasta märtsis tuli lavale "Vanemuise" esimene balletilavastus - Drigo-Glieri ballett "Esmeralda", mille lavastas Eesti NSV teeneline kunstitegelane I. Urbel¹⁾.

Uut loomingulist tõusu tõi kaasa 1941. a. kevadel ettevalmistus ettenähtud eesti kunsti dekaadiks Moskvast, mille tähistamiseks teater lavastas Kitzbergi "Libahundi".

Kuna "Vanemuise" teater oli pöördunud rahva poole ning asunud edukalt sotsialistliku realismi teele, tugevnesid teatri sidemed laiade massidega ning tõusis tunduvalt teatrikülastajate arv.

---

1) Vt. RT "Vanemuise" arhiiv, nimistu 1, s.ü.23, lk. 1-4.

Teatrile olid rängad fašistliku okupatsiooni aastad. Kollektiiv lagunes. Fasistide käe läbi hukkusid "Vanemuise" kollektiivist E.Aumere, H.Kruuda, K. ja E.Vikker, E. Mursak ja H. Sakk¹⁾. Saksa fašistlikud okupandid hävitasid ka teatrihoone. Teatrikunsti nad aga hävitada ei suutnud. Eesti rahvuslik sotsialistlik kultuur (sealhulgas ka teatrikunst) arenes edasi Suure Isamaasõja päevilgi ja seda tänu loodud soodsatele tingimustele NSV Liidu tagalas. Sõja algul evakueerus osa "Vanemuise" näitlejaid, kes asusid tööle Jaroslavl'i linnas organiseeritud Eesti Riiklikus Kunstiansamblites, millised teenindasid rindevõitlejaid ja tagalatöötajaid.

Kõik see aitas kaasa selleks, et pärast Eesti NSV vabastamist suudeti kiiresti taastada teatri tegevus ja juba 1944.a. detsembris avas "Vanemuine" rahvale taas oma uksed.

Nõukogude võimu taaskehtestamise järel asus "Vanemuise" teater kõigist eesti teatreist kõige kindlamini rajama teed sotsialistlikule realismile. "Vanemuine" suutis seda sellepärast, et tal oma minevikus oli hulk häid traditsioone, realistliku kunsti põhialuseid, mis elasid kindlalt edasi teatri vanema põlvkonna kunstnike ja nende õpilaste vaadetes teatrikunstile. Koidula, Wiera ja Menningu aegse "Vanemuise" võitlus progressiivse teatrikunsti arengu eest, Tartu Töölisteatri revolutsiooniline vaim, võitlus sotsialistliku realismi meetodi

---

1) Vt. "Edasi" nr.251, 24.XII 1955.

eest võimaldas "Vanemuise" teatril 1940.aastal asuda suure hooga üles ehitama nõukogude teatrit. Need traditsioonid ja kogemused, mida "Vanemuine" omas, võimaldasid teatril 1944.aastal peale Tartu vabastamist fašistlikest okupantidest väga kiiresti taastada purustatud teater ning saavutada jälle tähtis koht eesti teatrite hulgas.

II peatükk

RT "Vanemuine" sõjajärgsel perioodil

1. Põhijooni RT "Vanemuise" tegevusest sõjajärgsel perioodil

Kõik eesrindlik ja uus kunstis, mille on esile kutsunud sotsialistlik kord, ei saa kasvada ja tugevneda ilma mineviku kunsti progressiivsete nähtuste loomingu- lise ärakasutamiset ja edasiarendamisega. Kuid uus, mis tugineb vanale, ^{peab alati ületama vana} Kuigi see vana on progressiivne.

Nii on see ka "Vanemuise" teatri juures. "Vanemuise" teatril, eesti esimesel teatril, on suured minevikutraditsioonid, kuid alles nõukogude võimu tingimustes sai teater tõeliselt piiramatud arenguvõimalused. Kuigi teatri töös on olnud silmapaistvate saavutuste kõrval ka ebaõnnestumisi, on saavutused olnud määravad ning teatri arengutee läinud tõusu suunas. Teatrile omane võitlusvaim, sotsialistliku realismi meetodist range kinnipida-

mine, suur loominguline julgus ning küllaltki noore kollektiivi järjekindel ja visa töö oma ideelise ja kunstilise taseme tõstmisel on toonud teatrile suure poolehoiu oma kodulinnas, samuti ka kogu Eesti NSV-s ja koguni väljaspool meie vabariiki. "Vanemuine" on rahvalik teater, kes kõige tihedamalt on seotud rahvaga, kasvatab teda ning samas ammutab temalt jõudu oma loomingulises töös.

Kogu Nõukogude Liidus on äratanud suurt tähelepanu ~~ka~~ "Vanemuise" ajalooliselt väljakujunenud struktuur. "Vanemuise" teatri juures on meil tegemist sellise teatritüübiga, mis kõige paremini vastab väikese linna nõuetele, kuna siin on esitatud kõik lavalised žanrid, mis võimaldab töötajaid mitmekülgselt teenindada.

"Vanemuise" teatri suur menu eesti kunsti ja kirjanduse dekaadil Moskvas ei olnud juhuslik nähe, vaid suure töö seadusepärane tulemus.

Kuid selle taseme saavutamiseks, milleni teater praegu on jõudnud, tuli ära teha sõjajärgsel perioodil suur ja raske töö.

Sõda tõi kaasa eesti rahvale nii majanduse kui kultuuri alal suuri purustusi. Kui Nõukogude armee vabastas Tartu saksa fašistlikest okupantidest, tuli "Vanemuine" kiiresti üles ehitada, kuna rahvas vajab teatrit, mille lavalt oleks peale rasket okupatsiooniga uuesti kõlanud nõukogude kunsti eesrindlikud ja suured ideed.

Koos Eesti NSV valitsuse operatiivgrupiga tuli Tar-

tusse tagasi "Vanemuise" teatri direktor-peanäitejuht K. Ird, näitlejad E. Kaido, I. Tammur, E. Ratassepp, L. Hussar ja rida teisi, kes Suure Isamaasõja ajal olid kuulunud Jaroslavl'i linnas organiseeritud Eesti Riiklike Kunstiansamblite koosseisu.

Teater kolis endisesse saksa teatri ruumidesse, millised olid täiesti rüüstatud. Kütteseadeldis oli purustatud, puudusid lavalised sisseseaded, teatrimaterjalid ja kostüümid.

Sellises olukorras paistis paljudelegi teatri taastamise ülesanne olevat lootusetu. Teatri kollektiiv mõistis aga väga hästi, milline suur tähtsus oli "Vanemuise" tööleasumisel peale fašistliku okupatsiooniga, seepärast võttis kollektiiv endale aukohustuseks teatri taastamise ülesande ning täitis selle edukalt.

Uus teater tuli ehitada olukorras, kus puudus vastav materjal ja töökaed. Kõik, mis oli säilinud vabas hoones toodi uutesse ruumidesse. Oma kätega ehitati keskküte, valmistati lavaseadeldised, valgustuspark, veevärk. Met-sast veeti oma jõududega puid, laaditi kütet lotjadelt ja vaguneist. Käidi lahti ajamas tuisanud teid kütte veoks. Vana 20-kohaline orkestriruum ehitati ümber 50 orkestrandile.

Kogu kollektiiv eesotsas teatri juhtkonnaga võttis sellest tööst osa. Teatri kunstilisest koosseisust paistisid eriti silma A. Mälton, K. Ader, E. Kruuda, E. Raa,

I. Tanni jt.

1944. ja 1945.a. tehti teatris taastamistöid 379 500 rbl. suuruses summas, sellest 1944.aastal 160 000 rubla. 94% taastamistöödest tehti majanduslikul teel tänu kollektiivi aktiivsele osavõtule vabadel tundidel ja puhkuse ajal. Selle tõttu kulutati 1945.a. sel teel sooritatud taastamistööde väärtusest 83% vajalike materjalide muretsemiseks ja ainult 17% töötasudeks ¹⁾.

Kogu kollektiivi suure töö tulemusena võisid Tartu linna töötajad koguneda 6. novembril 1944.aastal "Vanemuise" teatri uutesse ruumidesse Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 27.aastapäevale pühendatud pidulikule koosolekule.

Kuigi käis veel Suur Isamaasõda, oli rüsumes Tartu ja linna töötajate ees seisid suured ja rasked ülesanded, oli kõigil kindel usk peatsesse võidusse rindel ja ülesehitustöös. Pidulikul koosolekul "Vanemuise" kollektiivi poolt antud kontsert oli Tartus pärast linna vabastamist fašistlikest okupantidest esimene selletaoline.

21. detsembril 1944.aastal avas "Vanemuine" oma hooaja A. Kitzbergi draamaga "Enne kukke ja koitu", mille lavastas teatri peanäitejuht K. Ird. Kollektiiv oli teinud suurt tööd ning arvestades tema põhiliselt noort koosseisu ja tingimusi, millistes tuli töötada, võis tulemusi lugeda headeks.

---

1) Vt. RT "Vanemuise" arhiiv, nimistu 1, s.ü.23, leht 20.

1944. aasta lõpuni andis teater kaheksa etendust 1800 külastajale ning kaks kontserti á 200 külastajale ¹⁾.

Tuues 1945. aastal lavale terve rea ideeliselt ja kunstiliselt kõrgel tasemel olevaid lavastusi, võitles "Vanemuise" kollektiiv ja juhtkond suurte raskustega. Jätkusid taastamistööd garderoobide remondi ja lavaseadeldiste täiendamise osas. Kütte ja elektrivoolu puudumise tõttu tuli osa etendusi ära jätta, mis andis ennast tunda teatri majandus-finantsplaani täitmisel. Suuri raskusi oli reklaamiga, piletite trükkimiseks tuli töötajaid kunstilisest personalist saata trükikotta tööle. Halva lavastusmaterjalidega varustamise tõttu hilines tihti uuslavastuste plaanikohane väljatulemine. Nii näiteks tuli suure menu osaliseks saanud K. Simonovi "Vene inimesed" pärast viiendat etendust repertuaarist ära võtta, kuna väeosa, kellelt oli laenatud mundrid, lahkus Tartust ja teatril ei olnud võimalusi muretseda uusi kostüüme. Väljasõiduetendusi maale takistas tihti valgustuse puudumine maalavadel.

Vaatamata kõigile neile raskustele töötas "Vanemuise" teatrikollektiiv suure innuga ning arenes edasi.

1945. aasta sügisel pühitseti kogu vabariigis eesti vanima teatri "Vanemuise" 75. aastapäeva juubelit, mis oli ühtlasi ka eesti teatri juubeliks. 1945. aastal toimus juubeli puhul Tallinnas kunstidekaad. Juubelilavastused olid teatri suureks loominguliseks võiduks ning näi-

---

1) Vt. RT "Vanemuise" arhiiv, nimistu 1, s.ü. 23, leht 7-8.

tasid, et vaatamata suurtele raskustele oli "Vanemuise" teater jälle saavutanud eesti teatrite hulgas endale kohta, mis vastas tema ajaloolistele traditsioonidele eesti vanima teatrina.

1945.aasta jooksul andis "Vanemuise" teater 217 etendust 62 241 teatrikülastajale ¹⁾.

Teater töötas algusest peale tihedais sidemeis linna asutuste, ettevõtete ja koolidega. Teatritöötajad võtsid aktiivselt osa kõigist linnas läbiviidavaist üritustest, andsid šefluskontserte, aitasid organiseerida kohtadel kunstilist isetegevust. 1945/46.aasta hooajal andis teatri kollektiiv üle 80 šefluskontserdi. NSV Liidu Ülemnõukogu valimiste eelses kampaanias teenindasid valijaid 6 brigaadi, millised andsid üle 30 etenduse.

"Vanemuise" kollektiivi tublit ühiskondlikku tööd märgiti tunnustavalt ka EK(b)P Tartu Linnakomitee büroo otsuses 21.augustist 1945.a. ²⁾.

"Vanemuise" teatri edasine areng näitas, et suure tähelepanu osaliseks saanud juubelilavastused ei olnud mitte jõudude mingisuguse erakorralise ja ühekordse ülepingutuse tulemus, vaid suure ja süstemaatilise töö vilid.

Suureks tunnustuseks teatrile oli M.Gorki "Väikekodanlaste" lavastuse tunnistamine paremaks Balti liiduvabariikides lavastatud "Väikekodanlastest" üleliidulise vene klassikute näidendi lavastuste ülevaatuse komisjoni poolt.

Suure ja eduka töö eest teatrikunsti edasiarendamisel

1) Vt. RT "Vanemuise" arhiiv, nimistu 1, s. ü. 23, leht 19.

2) Sealsamas, nimistu 3, s. ü. 5, leht 11.

omistas Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium Eesti NSV 6. aastapäeva puhul Eesti NSV teenelise kunstniku nimetusel teatri kunstilisele juhile Kaarel Irdile ja vanimale näitlejale, menningu-aegsele lavastajale ja näitlejale Leopold Hansenile. Ainsana eesti teatreist sai "Vanemuise" kollektiiv Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukirja.

1946. aasta 26. augustil ÜK(b)P Keskkomitee võttis vastu otsuse "Draamateatrite repertuaarist ja selle parandamise abinõudest", kus toodi esile suured puudused, mis esinesid repertuaari valikul teatris. Tihti lavastati ideeliselt väärased, kodanlikku ideoloogiat levitavaid kodanlike autorite teoseid, unustades rahva kommunistliku kasvatuse ülesanded, mis seisid meie teatrite ees. Häid, nõukogude elu tänapäeva probleeme käsitavaid teoseid oli meie teatrilavadel vähe ning tihti pöörati nende lavastamisele teisejärgulist tähelepanu, mille tõttu need jäid halliks ja ei avaldanud vaatajaile sügavat mõju. Nagu Keskkomitee oma otsustes ideoloogilise töö küsimustes märkis, oli siin üheks põhjuseks ka see, et meie nõukogude dramaturgia jäi maha kiiresti edasilükuvast elust, andis vähe tugevaid, nõukogude inimesi mobiliseerivaid teoseid kaasaja tähtsamatel probleemidel.

3. detsembril 1946. aastal toimus "Vanemuise" teatri kunstilise aktiivi koosolek ÜK(b)P Keskkomitee otsuse läbiarutamiseks. Siin märgiti, et nende edusammude kõrval,

mis teater on saavutanud, esineb teatri töös rida puudusi. "Vanemuise" kahe aasta repertuaaris ei ole aktuaalne näidend omanud seda kohta, mis oleks pidanud omama. L. Delibes'i ooperi "Lakme" ja W. Shakespeare'i komöödia "Suveöö unenägu" lavastused ei olnud sellisel kunstilisel tasemel, nagu seda võis nõuda, arvestades teatri teiste lavastuste taset. Aktiivi koosolek otsustas regulaarselt korraldada kunstilise juhtkonna ja aktiivi ühiseid nõupidamisi teatri töös esinevate ideoloogiliste ja kunstiliste põhiprobleemide läbiarutamiseks ¹⁾.

1946. aasta plaani täitmisel oli teater edukam kui teised vabariigi teatrid, kuid ei suutnud seda siiski täielikult täita. Üldse anti 1946. aastal 24 lavastust, neist 16 uuslavastust, see on enam kui ükski teine teater vabariigis. Etendusi anti aasta jooksul 328 plaanis ettenähtud 342 asemel. Keskmine vaatajate arv igal etendusel oli 317 inimest, samal ajal kui vabariigi draamalavastuste keskmine külastajate arv 1945/46. aasta hooajal oli 252 inimest ja 1946/47. aastal 217 inimest ²⁾. Teatri tulud 1946. aastal olid 1 178 100 rubla ja kulud 3 829 400 rubla ³⁾. Sel ajal kõik teatrid töötasid riikliku dotatsiooniga. Kui teatrikülastajaid oli 1945. aastal 60 tuhat inimest, siis 1946. aastal üle 100 tuhande ja 1947. aastal kuni 110 tuhat inimest.

1948. aastal võttis NSV Liidu Ministrite Nõukogu vastu määruse nr. 537, 4. märtsist 1948 ja selle alusel Eesti NSV Ministrite Nõukogu määruse 13. märtsist 1948 teatritele an-

1) Vt. RT "Vanemuise" arhiiv, nimistu 3, s. ü. 6, leht 31.

2) Vt. Sealsamas, nimistu 1, s. ü. 23, leht 42.

3) Vt. Sealsamas, nimistu 5, s. ü. 2, leht 10.

tava riikliku dotatsiooni vähendamise ja teatrite finantsilise tegevuse parandamise abinõude küsimuses.

Määruses mõisteti hukka teatrite praktika, kes olid kõik oma vajalikud ja mittevajalikud kulud katnud riigi arvelt. Selletõttu riiklik dotatsioon teatreile pidevalt kasvas. Rea teatrite külastatavus aga langes ja tulud vähenesid, sest nad andsid vähe häid uuslavastusi, halvasti töötasid küllastajatega jne. 1947.aastal dotatsioon riigieelarvest teatrite puudujääkide katteks tõusis 714 miljoni rublani 396 miljoni rubla vastu 1940.aastal. Riiklik dotatsioon Eesti NSV teatreile ületas 2,5 korda nende endi sissetuleku.

See praktika hakkas pidurdama teatrikunsti arengut, kuna garanteeritud materiaalne olukord soodustas osade teatritöötajate hulgas ülalpeetavate meeleolu, ükskõikset suhtumist teatri ideelise ja loomingulise kasvu küsimustes, teatrikülastaja nõuetesse.

Määruse peamiseks eesmärgiks oli teatrite tugevdamine nende töö ümberkorraldamise ja isemajandamisele üleviimise alusel.

Seeüritus ei puudutanud mitte ainult teatrite majanduse, vaid ka kõiki loomingulise elu küsimusi. Tunduvalt tõusis nüüd teatrite vastutus oma repertuaari ja lavastuste taseme eest.

Määruse kohaselt vähendati teatrile 1948.aasta dotatsiooni 935 miljonilt rublalt 312 miljoni rublani. Eesti NSV teatreile säilitati dotatsioon, kuid vähendati poole võrra.

Peale Ministrite Nõukogu otsust hakkasid vabariigi teatrid võtma tarvitusele abinõusid olukorra parandamiseks. Suurendati etenduste arvu, seda peamiselt väljasõidu- ja külalissetenduste osas. Enam tähelepanu pöörati kollektiivsete teatrikülastuste organiseerimisele. Sel ajal tugevnes "Vanemuise" teatril kontakt eriti Tartu Riikliku Ülikooliga, kes süstemaatiliselt korraldas ühiskülastamisi ja neile järgnevaid arutelusid. See võimaldas teatritöötajail paremini tundma õppida linna töötajate ja õppiva noorsoo kunstilisi vajadusi ja nende soove. Sidemete tugevnemine linna töötajatega aitas teatrisse tõmmata selliseid elanikkonna kihte, kes senini olid teatrist eemal seisnud.

Tunduvalt suurenes teatri poolt antavate šefluskontsertide arv. 1948.aastal kohalike nõukogude valimiste eelses valimiskampanias andsid teatri kaheksa kunstilist brigaadi üle 30 kontserdi. Eriti hästi töötas brigaad, mida juhtis B. Mikkal. Teatritöötajad aitasid kohtadel isetegevuslasi. Tihe koostöö oli TRÜ kehakultuuriteaduskonnaga, kes abistas "Vanemuise" tartus silmapaistvat spordikollektiivi spordivarustusega ja treeneritega ning sai teatriilt kunstilist abi.

Vabariigi teatreist sammus "Vanemuine" 1948.aastal plaani täitmisel esireas. Nii näiteks 1948.aasta II kvartali plaani täitis "Vanemuine" külastajate osas 103,4%-liselt ja tulude plaani 100,2%-liselt, samal ajal kui Tallinna "Uuel Teatril" jäi külastajate osas plaanist täitmata üle 50%-ndi ja "Estonia" täitis plaani 65,6%-liselt¹⁾.

1) Vt. "Sirp ja Vasar", 16.juunist 1948.

Vaatamata sellele ei suutnud "Vanemuise" teater täita 1948.aasta tulude ja kulude plaani ning kulud ületasid tulud 3189,5 tuhande rubla ulatuses plaanis ettenähtud 2997 tuhande rubla asemel ¹⁾.

Sõnalavastuste, eriti nõukogude kaasaja temaatiliste näidendite osas oli märgata küllastamise langust. Olukord halvenes veelgi 1949.aastal. Nii oli I kvartalis keskmine küllastajate protsent öhtustel etendustel ooperi osas - 49,5, opereti osas - 52,5, sõnalavastuste osas - 52,1. Sõnalavastuste osas teater täitis küll küllastajate plaani, mis oli kinnitatud 52%, kuid olukord oli siiski halb ning langes veelgi. 1949.a. aprillis oli küllastajate plaani täitmine vastavalt 37% ja mais 46,3% ²⁾. Kõige suurem küllastamise protsent oli noorsooetendustel, mis veel kord näitas teatrile vajadust pöörata suuremat tähelepanu linna rohkearvulise noorsoo teenindamisele.

Teatri küllastatavuse languse põhjused seisnesid väga mitmes asjaolus. Eesti NSV-s toimus sel ajal massiline kollektiviseerimine, kulakluse kui klassi likvideerimine. Vaenulikud elemendid osutasid sellele ägedat vastupanu nii otseselt terrori ja sabotaazi teel kui ka ideoloogiliselt. Agaralt tegutsesid kodanlikud natsionalistid. Toimus terav võitlus ideoloogilisel rindel.

Kuid see ei saanud olla ainukeseks põhjuseks, kuna ka teistes liiduvabariikides oli tunduvalt langenud teatri-küllastajate arv. Peale ÜK(b)P Keskkomitee otsuseid ideo-

1) Vt. RT "Vanemuise" arhiiv, nimistu 1, s.ü.1, leht 99.

2) Sealsamas, leht 122.

loogilise töö küsimustes ilmnes teatrites teatud ükskõik-
ne suhtumine maailmaklassikasse kuuluvate teoste lavasta-
misel. Nõukogude kaasaega käsitavaid teoseid toodi küll
palju enam lavale, kuid sel ajal osadele dramaturgidele
mõju avaldava "konfliktituse" teooria" tõttu ei peegelda-
nud nende teosed alati õigesti tegelikkust.

Nõukogude ühiskonnas tema praegusel arenguetapil on
omad, kapitalistlikust ühiskonnast erinevad, mitteantago-
nistlikud vastuolud, on veel selliseid nähtusi, mis pidur-
davad meie edasiliikumist. Need vastuolud likvideeritakse
meil ilma sotsiaalsete konfliktidega, kuid mitte ilma elu-
liste konfliktideta sotsialistliku ühiskonna raames. "Konf-
liktituse" teooria" eitas neid elulisi konflikte meie ühis-
konnas, ~~see~~^{mis} aga tähendas tegelikkuse lakkeerimist. Selle
tõttu nõukogude kaasaega käsitavad teosed olid sageli hal-
lid, üksluised ning ei huvitanud vaatajaid.

Raskes olukorras, millesse "Vanemuise" teater oli sat-
tunud tulude plaani mittetäitmisega, hakkasid levima mönin-
gate meie vabariigi kunstiala juhtivate töötajate hulgas
1949.-1950.a. eriti aga 1951.aastal seisukohad, et "Vane-
muises" tuleb likvideerida muusikalavastused, kuna need
olid kulukamad. Siin tulid teatrile appi linna töötajad
eesotsas EK P Tartu Linnakomiteega. Linnakomitee asus sei-
sukohale, et sellist sammu ei või mingil tingimusel luba-
da. Linnakomitee poolt kutsuti kokku linna suuremate asu-
tuste, ettevõtete ja kõrgemate koolide esindajad ning otsus-
teatri küllastatavuse tõstmiseks realiseerida 1300 hooaja

abonementkaarti 130 000 rubla piirides¹⁾. Suuremat tähelepanu pöörati teatri kollektiivse küllastamise organiseerimisele.

Küllastatavuse languse tendents tugevnes seelgi 1950.-1951.a. Kui 1949.aastal oli küllastajate arv "Vanemuise" teatris 128 114 inimest, siis 1950.aastal oli see 123 146 ja 1951.aastal 120 697 inimest²⁾. Neil aastail teatri majanduslik kahjum küll vähenes mõningal määral, kuid see saavutati kunstilise koosseisu koondamise arvel.

1950.aasta märtsi lõpul toimus EKP Keskkomitee VIII pleenum, kus toodi esile suured puudused ideoloogilise töö juhtimisel vabariigis, siinhulgas ka loominguliste liitude, teatrite ja teiste kultuuriasutuste juhtimisel. Et parandada ideoloogilise rinde asutuste juhtimist, nõuti vabariigi juhtivalt organeilt põhjalikku süvenemist nende asutuste töösse. Pleenumil paljastati kodanlikud natsionalistid ning kriipsutati alla võitluse tugevdamise vajadust nende vastu, kuna ilma kodanlike natsionalistide purustamiseta ei oleks saanud kiirelt edasi arendada meie sotsialistlikku majandust ja kultuuri. Pleenumi otsused püstitasid suured ülesanded ka vabariigi teatrite ette nõukogude inimeste kommunistlikul kasvatamisel.

Suure tõuke vabariigi teatrikunsti arengule andis 1950.aasta mais toimunud eesti kunsti ja kirjanduse dekaad Moskvas.

Rea tarvituselevõetud abinõude tõttu hakkas järgmis-

---

1) Vt. RT "Vanemuise" arhiiv, nimistu 1, s.ü. 1, leht 111.

2) Vt. RT "Vanemuise" majandus-finantsplaani täitmise aruannete kaust 1944-1956, lk. 1.

tel aastatel tõusma külastajate arv "Vanemuise teatris, kuid "täis maja" jääb ikka veel harulduseks.

1952.aastal külastas "Vanemuise" teatrit 140,6 tuhat inimest, neist teatri väljasõiduetendustel 73 tuhat inimest¹⁾.

1953.aastal andis "Vanemuine" 39 lavastust, neist 15 uuslavastust, kusjuures domineerivaks olid nõukogude autorite teosed. Teater andis sel aastal üldse 542 etendust, neist 47% ringreisuetendustena peaaegu kõigis vabariigi rajoonides²⁾. Väljasõiduetenduste osas oli "Vanemuine" vabariigis teatrite hulgas esikohal.

Teatrikülastajate arv oli 1953.aastaks tunduvalt tõusnud ning moodustas 145,4 tuhat külastajat³⁾. See näitas, et tingimused, mis olid esile kutsunud külastatavuse languse, olid oma mõju kaotanud. Selleks ajaks oli Eesti NSV-s põhiliselt üles ehitatud sotsialistlik majandus ja läbi viidud kultuurirevolutsioon. Tunduvalt oli tõusnud inimeste teadlikkus. Otsustav pööre ilmnes ka selles, et tõusis märgatavalt külastajate arv nõukogude dramaturgide teoste lavastustel. Nõukogude autorite teosed muutusid palju elulähedasemateks ja eredamateks peale konfliktituse "teooria" paljastamist.

Partei XIX kongressi seisukohad kirjanduse ja kunsti küsimustes andsid selge suuna edasiseks arenguks. Kirja-

---

1) Vt. RT "Vanemuise" majandus-finantsplaani täitmise aruannete kaust 1944-1956, lk. 1.

2) Vt. Sealsamas, lk. 1.

3) Vt. Sealsamas, lk. 1.

Kirjanikel tuli hakata senisest nõudlikumalt suhtuma oma loomingusse, arvestama enam rahva nõudeid.

1954.aastal kasvas teatrikülastajate arv juba 160 tuhande inimeseni, esitati 30 lavastust ja kontsertprogrammi, neist 14 uuslavastust¹⁾. See kõik näitas teatri edasist arengut.

1955.aasta oli "Vanemuise" teatri ajaloo juubeli-aastaks. Sel aastal pühitseti Eesti NSV 15.aastapäeva ja esimese eesti teatri 85. aastapäeva.

Teater tegi suuri ettevalmistustöid oma 85. juubeli-aastapäeva tähistamiseks, et seda vabariigi vanima teatri-na väärilt tähistada.

Teatri juubelipidustused toimusid 24.-31.detsembrini 1955.a. Juubelilavastustena esitas teater A. Jakobsoni "Vana tamme", E. Aava ooperi "Vikerlased" ja A.Kitzbergi näidendi "Laurits" (kaks viimast olid nõukogude teatri laval esmakordselt) ning rida teisi oma paremaid lavastusi. Koos ENS Kirjanike Liidu Tartu osakonnaga viidi läbi teaduslik sessioon, mis oli pühendatud "Vanemuise" teatri ajaloole. Ettekannetega eesti draamakirjandusest ja teatri ajaloo probleemidest esinesid Tallinna ja Tartu kirjandusteadlased ja teatriajaloolased.

Dekaadipäevil avati näitus, mis oli koostatud "Vanemuise" teatri, ENSV Teatrimuuseumi ja Teaduste Akadeemia Fr.R. Kreutzwaldi nimelise Kirjandusmuuseumi töötajate poolt. Näitus andis ülevaate kogu "Vanemuise" teatri ajaloo-
loost.

1) Vt. RT "Vanemuise" majandus-finantsplaani täitmise aruannete kaust 1944-1956, lk. 1.

Linna käitistes, asutustes ja koolides viidi läbi ettekandeid teatri ajaloost ning näitlejate kohtumisi töötajate ja õppiva noorsooga. Hulgalised tervitused nii vabariigist kui ka väljastpoolt näitasid, millist suurt poolehoidu omab "Vanemuise" teater rahva hulgas.

Arvestades teatri suuri teeneid eesti teatrikunsti arendamisel ning seoses "Vanemuise" asutamise 85.aastapäevaga, autasustas Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium teatri kollektiivi oma aukirjaga.

Nõukogude teatrikunsti edasises arengus oli suure tähtsusega sammuks teatrite õiguste laiendamine 1955.aastal. Teatreile anti õigus iseseisvalt valida repertuaari, mille tulemusel suurenes teatri juhtkonna ja kunstinõukogu vastutus repertuaari ja lavastuste ideelise ning kunstilise taseme eest. Samuti laiendati teatrite õigusi uuslavastuste lavaletoomise osas.

NLKP XX kongressi auks võttis "Vanemuise" teatrikollektiiv endale kohustuse kindlustada 1955.a. plaanis ettenähtud lavastuste ettevalmistamine kõrgel ideelisel ja kunstilisel tasemel ning nende tähtajaline väljatoomine. Kollektiiv kohustus täitma 1955.aasta tootmis-finantsplaani kõigi näitajate osas, et sellega panna alus 1956. aasta plaani edukale täitmisele.

Kollektiiv täitis edukalt endale võetud kohustust. Juba 1955.aasta I kvartali plaan täideti uuslavastuste ja etenduste arvu osas 100%-liselt, küllastajate arvu osas aga koguni 117%-liselt. Täideti samuti tulude ja

kulude plaan, mille eest teatrit premeeriti ¹⁾. Edukalt täitis teater ka aastaplaani. Külastajate arv 1955.aastal oli 152 854 inimest ²⁾.

1956.aasta möödus "Vanemuise" teatril eesti kunsti ja kirjanduse dekaadiks ettevalmistumise tähe all. See töö oli väga pingerikas ja nõudis teatri kõigi jõudude maksimaalset mobiliseerimist, kuna paralleelselt juba repertuaaris olevate ja dekaadil kavva võetud lavastuste kapitaalset uuendamisega ja viimistlemisega toodi välja ka rida uuslavastusi. Teatri kollektiiv töötas ilma suvepuhkuseta. Dekaadiks ettevalmistamise kõrval tuli teenindada linna ja rajoonide töötajaid ning täita teatri tootmisfinantsplaan.

Kui RAT "Estonia" ja V. Kingissepa nim. Riiklik Draamateatri osavõtt dekaadist oli juba kindel, siis "Vanemuise" osavõtu küsimus oli lahtine kuni viimase ajani enne dekaadi. Sellepärast tuli teatri juhtkonnal ja ühiskondlikel organisatsioonidel võidelda kollektiivis esinenud mõningate pessimistlike seisukohtade vastu. Kollektiiv teravikuna oli ^{aga} kindlalt veendunud, et suudab kavas ettenähtud lavastused viia sellise tasemeni, et teater pääseb dekaadile.

1956.aasta 28.maist kuni 5.juunini toimus Riias Balti liiduvabariikide ja Karjala-Soome draamateatrite festival, nn. Balti teatrikevad, kus iga osavõtja esines ühe parema

1) Vt. RT "Vanemuise" arhiiv, kaust 1, 1955, leht 63.

2) Vt. RT "Vanemuise" majandus-finantsplaanide täitmise aruannete kaust 1944-1956, lk. 3.

lavastusega. Varemtoimunud vabariikliku konkursi tulemusel esindas seal eesti teatrikunsti "Vanemuise" teater E. Tammlaane "Raudse koduga". Lavastus sai hea hinnangu osaliseks ning võeti soojalt vastu. Teatrit autasustati Läti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukirjaga ning teose lavastajat E. Kaidut ja näitlejaid V. Otsust, H. Peepu ja E. Aimret NSV Liidu Kultuuriministeeriumi preemiaga.

Dekaadiks ettevalmistuse kõrval tegi "Vanemuine" ka suurt seflustööd - andis rea seflusetendusi sõjaväeosadele, teatri töötajad A. Lauter, U. Väljaots, G. Kilgas jt. abistasid isetegevusringe ettevõtetes, asutustes, rajoonide rahvamajades, esinesid linna töötajate ja õpilaste ees.

Teatri sidemed töötajatega tugevnesid mitte ainult Tartu linnas, vaid ka väljaspool. Üha sagedamini hakati Tartusse teatrietendustele kollektiivseid külastusi organiseerima vabariigi kõigist rajoonidest - Loksalt, Pärnust, Suure-Jaanist, Tallinnast ja mujalt. Soovijaid oli sageli nii palju, et teater ei saanud kõiki rahuldada. Selliste väljastpoolt Tartut ühiskülastuste soodustamiseks kasutas teater oma transporti. 1956. aastal külastas teatrietendusi 135 763 inimest, kuigi teater, seoses ettevalmistamisega dekaadiks, andis sel aastal ainult 384 etendust
1)
480 vastu 1955. aastal .

Suur ja pingerikas töö, mida teater tegi dekaadiks ettevalmistamisel, andis tulemusi - "Vanemuise" teater

1) Vt. RT "Vanemuise" majandus-finantsplaani täitmise aruannete kaust 1944-1956, lk. 3.

võttis osa eesti kirjanduse ja kunsti dekaadist Moskvast, mis toimus 14.-25. detsembrini 1956.a. See oli suureks loominguliseks võiduks, mis saavutati kogu kollektiivi ühiste jõupingutuste tulemusel.

Eesti kunsti ja kirjanduse dekaad Moskvast oli meie vabariigi kunstiala töötajate kunstilise küpsuse ja meisterlikkuse kontrolliks, kus meie kirjanduse ja kunsti saavutuste hindamisest võtsid osa nõukogude rahva laiad kihid. Dekaad oli loomingulise kogemuse kooliks, kust kunstitöötajad õppisid palju väärtuslikku oma edaspidiseks tööks.

"Vanemuise" teatrikollektiivi esinemised äratasid dekaadil suurt huvi Moskva teatripubliku hulgas. Kogu dekaadi ajal esineti "täis maja" ees ning etendused võeti publiku poolt väga soojalt vastu. Soojas õhkkonnas möödusid ka teatrikollektiivi kohtamised Moskva töötajatega L. M. Kaganovitsi nim. Moskva Esimeses Kuullaagritehases jm.

Ajakirjanduses ning toimunud aruteludel anti kollektiivi töö kohta tähelepanuväärseid, kiitvaid hinnanguid. Tõsteti esile kollektiivi kõrgetasemelisi saavutusi, kõrget meisterlikkust, tema lavastuste värskust ja julgust, ühtset ansamblit. Kõik "Vanemuise" dekaadilavastused said kõrge hinnangu osalisteks, eriti aga "Tabamata ime", "Raudne kodu" ja "Rummu Jüri".

Erilist huvi äratas "Vanemuise" teatri struktuur, kus on esindatud kõik lavalised zanrid. See struktuur, mille säilitamise eest teatri kollektiivil oli tulnud mõned

aastad tagasi kõvasti võidelda, sai dekaadil tunnustuse kui vajalik ja õige väikelinna teatreile.

Pärast eesti kunsti ja kirjanduse dekaadi autasustas NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium oma seadlusega 30. detsembrist 1956 RT "Vanemuiset" Tööpunalipu ordeniga, arvestades tema teeneid eesti teatrikunsti edasiarendamisel seoses eesti kutselise teatri 50. aastapäevaga ¹⁾.

2. RT "Vanemuise" repertuaar sõjajärgsel perioodil

Teatri ideelis-loomingulises tegevuses on otsustav osa repertuaaril. Repertuaaris kajastub teatri kogu ilme. Sellepärast kui teater tahab täita neid suuri ülesandeid, mis seisavad tema ees rahva ideelisel kasvatamisel, peab ta repertuaari valikul üles näitama parteilisust, kõrget printsiipiaalsust ja tõelist kunstimaitset. Põhialuseks peab olema printsiip, et repertuaar oleks ideeliselt ja kunstiliselt kõrgeväärtuslik, võimalikult mitmekülgselt tänapäeva näitav, mineviku kultuuripärandist paremat esiletuov, vaheldusrikas ja huvitav.

---

1) Vt. "Sirp ja Vasar" nr.1, 4.jaan. 1957, lk. 1.

"Vanemuise" teatri sõjajärgses repertuaaris tuleb esile tema loomingulise palge mitmekesisus. Teater on järjekindlalt võidelnud selle eest, et repertuaar oleks aktuaalne. Nõukogude kaasaega käsitavatel teostel on teatri repertuaaris olnud suur erikaal. Samuti on teater osutanud suurt tähelepanu vana kultuuripärandi paremate saavutuste tutvustamisele.

Esile tuues "Vanemuise" teatri eesmäärke, mis iseloomustavad ka teatri repertuaaripoliitikat, ütles teatri peanäitejuht Eesti NSV teeneline kunstnik K. Ird "Vanemuise" 75. juubeliaastapäeval, et "... "Vanemuise" teater peab muutuma akadeemiliseks selle sõna nõukogulikus tähenduses, rakendades süstemaatiliselt, teadlikult kõiki mineviku paremaid traditsioone loovasse, ülesehitavasse nõukogulikku töösse. Tema kunstiliseks meetodiks peab saama inimese realistlik kujutamine, mitte elu hall ja igav kopeerimine. "Vanemuise" teater peab püüdma inimest näidata dialektilises arenguprotsessis, andes ta tegudele ja sõnadele omapoolse jaatava või eitava hinnangu."¹⁾

"Vanemuise" teatri repertuaari iseloomustab ka see, et ta on kõige enam kõigist vabariigi teatrest sõjajärgsel perioodil toonud lavale eesti nõukogude autorite uus-teoseid. See on saavutatud suure ja pideva koostöö alusel autoritega. Kõige tihedamad sidemed on teatril näiteks B. Körveriga, L. Normetiga, A. Liivesega, A. Söbraga,

---

1) Vt. "RT "Vanemuise" arhiiv, nimistu 3, s.ü.6, leht 16.

V. Peiliga, A. Kaaluga jt. See koostöö on seda hinnatavam, et need on enamuses noored autorid, kellele loominguiline abi, mida teater neile osutab, on suureks kasuks.

Repertuaari valikul on teater arvestanud, et ta on ülikoolilinna teater, mis esitab teatri repertuaarile erilisi nõudmisi. Kuid teatrile võib teha etteheiteid, et ta senini ei ole veel küllaldaselt arvestanud seda, et Tartus on palju noorsugu. Noorsoolavastuste protsent teatri repertuaaris ei ole olnud kuigi suur.

Esimeseks "Vanemuise" lavastuseks peale Tartu vabastamist 1944. aastal oli A. Kitzbergi draama "Enne kukke ja koitu", mille lavastas teatri peanäitejuht K. Ird.

See teravalt feodalismivastane teos, mille tegevus toimub pärisorjuse ajal, 18. sajandi lõpul ning kus paljastatakse saksa mõisnike vägivalda, nende julmust ja mandumist, oli kohane avaetendusena peale raskeid fašistliku okupatsiooni aastaid.

27. detsembril tõi teater lavale oma teise lavastuse - Moliere'i "Ihnuse" (lavastaja K. Aluoja).

1945. aastast alates töötas teater juba kindla repertuaariplaani alusel, andes 10 uuslavastust.

Repertuaari koostamisel arvestati teatri peamist ülesannet - rahva kommunistlikku kasvatamist, senisest tegevusest saadud kogemusi ja teatri noort, küllaltki nõrka kunstilist koosseisu. Samuti tuli arvestada repertuaariplaani koostamisel lavastusteks vajalike materjalide olemasolu.

1945.aasta repertuaaris oli kaasaega käsitavaist nõukogude autorite teostest K. Simonovi "Vene inimesed", eesti dramaturgia klassikast L. Koidula "Kosjakased", A. H. Tammsaare "Pörgupõhja uus Vanapagan", Ed.Vilde komöödia "Pisuhänd", lääne klassikast W. Shakespeare'i "Törksa taltsutus".

Muusikalavastustest oli 1945.aasta repertuaaris E.Kapi ooper "Tasuleegid", G. Bizet' "Carmen", G. Puccini "Tosca".

Suureks sündmuseks oli G. Bizet' ooperi "Carmen" lavaletootmine 1945.aasta jaanuaris, mille lavastas külalisenä E. Uuli.

Nagu kogu repertuaar, nii ka selle teose kavvavõtmine näitas teatri julgust, võitlustahet ja usku oma pingsa töö tulemustesse. Kuigi väga paljud, arvestades kollektiivi noorust, suhtusid "Carmeni" lavaletoomisse umbusklikult, sai lavastus, nimiosas E.Tamuliga, väga sooja vastuvõtu osaliseks ja püsis teatri repertuaaris pikemat aega.

Oma kõrge ideelise ja kunstilise tasemega äratasid kogu vabariigis suurt tähelepanu "Vanemuise" teatri 75. juubeliaastapäeva lavastused - L. Koidula "Kosjakased" (lavastaja K. Ird), E. Kapi ooper "Tasuleegid" (lavastaja K. Ird) ja W.Shakespeare'i "Törksa taltsutus" (lavastaja K. Aluoja).

"Kosjakaski" etendati "Vanemuise" teatris 1870. aastal. Kuigi hiljem pikka aega rea puuduste tõttu peeti seda näidendit ebalavaliseks, andis "Vanemuine" julge ja leidliku, kunstiliselt küpse lavastuse, mis kujunes suureks sündmuseks kogu vabariigi teatrielus.

Suure tähelepanu osaliseks sai ka E. Kapi ooper "Tasuleegid", mis oli esimene eesti nõukogudeaegne ooper ja mille lavastus valmis teatril tihedas koostöös autoriga. Ooperi peakangelaseks on rahvas oma vabadusearmastusega ja kangelasliku ajaloolise võitlusega saksa röövvalutajate vastu. Eriti hästi ja leidlikult oli lavastuses esile toodud massistseenid, mis ka edaspidi olid teatri lavastuste tugevaks küljeks.

1946.aastal töi teater lavale 16 uuslavastust, neist sõnalavastuste osas M. Gorki "Väikekodanlased", Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni sündmusi kajastav B. Lavrenevi näidendi "Murrang", Eesti NSV rahvakirjaniku A. Jakobsoni "Elu tsitadellis", J. Semperi Suure Isamaasõja teemalise näidendi "Aja käsk", W. Shakespeare'i komöödia "Suveöö unenägu", Edmond Rostand'i "Cyrano de Bergerac" Eesti NSV rahvakirjaniku O. Lutsu ühevaatuselised näidendid "Onu paremad päevad", "Ärimehed" ja "Kapsapea", muusikalavastustest P. Tsaikovski ooper "Padaemand", G. Rossini ooper "Sevilla habemeajaja", S. Prokofjevi ballett "Romeo ja Julia" jt.

1946.aasta parimate lavastustena tuleb esile tuua A. Jakobsoni "Elu tsitadellis" ja M. Gorki "Väikekodanlased", millised mõlemad lavastas teatri peanäitejuht K. Ird.

M. Gorki "Väikekodanlaste" lavastusega võttis teater osa üleliidulisest vene klassikute näidendite lavastuste ülevaatuses liiduvabariikides. Balti liiduvabariikide komisjon andis kõrge hinnangu "Vanemuise" teatri lavastu-

sele, märkides seda kui suurt saavutust, kus on antud õige gorkilik tõlgendus ning saavutatud kõrge kunstiline tase sotsialistliku realismi meetodi alusel. Paremate kujudena tõsteti esile näitlejaid E. Tamulit (Jelena), E. Kaidut (Tatjana), A. Kasukat (Teterov) ja K. Irdi (Pjotr).

Suureks sündmuseks oli A. Jakobsoni näidendi "Elu tsitadellis" lavalettoomine 29. septembril 1946.a. See oli teatrikollektiivi väärrikaks vastuseks ÜK(b)P Keskkomitee otsusele 26. augustist 1946.a. "Draamateatrite repertuaarist ja selle parandamiseabinõudest". "Elu tsitadellis" oli eesti nõukogude dramaturgia esimene väärteos, mis käsitas sel ajal äärmiselt aktuaalseid probleeme. Selle lavastusega teatri kollektiiv saavutas suure poliitilise ja kunstilise võidu, mida tõendas ka etenduste suur menu ja elav huvi teatrikülastajate hulgas.

Selle teose repertuaari võtmisega näitas "Vanemuise" teater veel kord oma õiget ideelist suunda, uue tundmist ja toetamist. "Vanemuine" oli vabariigis esimene teater, kes lavastas "Elu tsitadellis" ajal, kui näidendi ümber toimus terav võitlus. Kodanlik-natsionalistlikud elemendid astusid teravalt teose vastu välja. Kuna toimetuse kolleegiumis tekkisid teravad lahkeliid näidendi avaldamise pärast, otsustas ajakiri "Looming" näidendit mitte avaldada. Selle rünnaku tõttu ei võtnud ükski teine vabariigi teater teost oma repertuaari. Teose lavastus "Vanemuises" aga kujunes suursündmuseks kogu eesti teatrielus

ning siit leidis ta tee ka vabariigi teiste teatrite lavadele, omades hiljem suurt menu väljaspool vabariigi piiregi.

Meie parima draamakirjaniku A. Jakobsoni näidendite lavastamine muutus "Vanemuise" teatris traditsiooniks. Koostöös autoriga toodi lavale peaaegu kõik A. Jakobsoni näidendid.

Vastuseks ÜK(b)P Keskkomitee otsustele ideoloogilise töö küsimustes, oli "Vanemuise" teatri 1947.aasta repertuaaris eriti tähtis koht nõukogude autorite kaasaega käsitlevatel teostel. Nii lavastati K. Simonovi "Vene küsimus", A. Suroni "Kaugel Stalingradist", A. Korneitsuki Platon Kretžet", B. Firskovi "Võitjad", A. Jakobsoni "Võitlus rindejooneta" ja "Rooste". Vene klassikast oli repertuaaris N. Gogoli komöödia "Naisevõtt" ja eesti algupärast dramaturgiast H. Raudsepa komöödia "Tagatipu Tiisenoosen".

Muusikalavastustest olid repertuaaris G. Verdi ooper "Aida", I. Džerzinski "Vaikne Don" ja G. Ernesaksa ooper "Pühajärv".

1947.aasta parimateks lavastusteks olid "Kaugel Stalingradist", "Vene küsimus", "Pühajärv" (lavastaja Eesti NSV teeneline kunstnik K. Ird), "Võitlus rindejooneta", "Platon Kretžet" (lavastaja E. Kaidu), "Aida" (lavastaja E. Uuli), mis said kõrge hinnangu osaliseks.

1948.aasta repertuaaris tähtsamat kohta omasid vendade Turide ja L. Senini "Provintsi kuberner", B. Romanovi "Võimas jõud", A. Jakobsoni "Kaks leeri", J. Semperi kol-

hoositeemaline näidend "Murrang". Kaks viimast said suure tunnustuse 1949.aastal vabariiklikul kaasaja-teemaliste nõukogude näidendite ülevaatusel. Repertuaaris oli ka 8 muusikalavastust.

1948/49. aasta hooaega alustas teater A. Borodini ooperiga "Vürst Igor". Selle ooperi lavaletoomine peale ÜK(b)P Keskkomitee otsust "V. Muradeli ooperi "Suur sõprus" kohta" 10. veebruarist 1948.a. näitas, et "Vanemuine" oli õigel teel, pakkuda rahvale kõrgeväärtuslikke muusikalavastusi.

Seoses raskustega, mis kerkisid teatri ette külastajate arvu vähenemisega 1948., eriti 1949.-1951.aastail, püüdis teater igati mitmekesistada oma repertuaari. Samas aga peeti rangelt silmas teatri põhiülesannet rahva kommunistlikul kasvatamisel ja tema kunstimaitse tõstmisel, kuna nõukogude teater ei pea mitte sammuma mahajäänud huvidega teatrikülastaja sabas, vaid peab ideoloogilise kasvatuse asutusena olema eesrindlike ideede kandjaks.

1949.a. repertuaaris keskset kohta omasid N. Virta "Hukkamõistetute vandenõu", M. Gorki "Jegor Bulatšev ja teised", muusikalavastustest G. Ernesaksa uus ooper "Tormide rand".

1949.aasta repertuaaris oli laialdaselt esindatud komöödia, ka nõukogude komöödia, mis eelnevail aastail täiesti puudus. Repertuaaris olid kolhoositeemaline A. Korneitšuki "Ukraina steppides", R. Isajevi ja Galitsi "Teid kutsub Taimör", vene klassikast A. Ostrovski "Tulus amet",

A. Suhhovo-Kobölini "Kretšinski pulm" jt.

Kuid mõningais neis lavastusis esines puudujääke. Näiteks "Ukraina steppides" ei olnud lavastaja arvestanud konkreetset olustikku, mille tõttu teose idee oli moonutatud.

Külalislavastaja A. Särevi poolt lavastatud W. Shakespeare'i "Windsori lõbusatesnaistes" esines formalismi sümptomeid. Ka A. Dargomöšski ooper "Näkingeid" jäi lavastuslikust küljest nõrgaks, kuna külalislavastaja J. Roosaar ei suutnud välja tuua teose ideed.

Meie ajakirjandus ei reageerinud aga alati sellistele puudustele. Teatrikriitika ei olnud järjekindel ning kaotas oma hiline misega tihti aktuaalsuse. Selles osas oli puudusi ka ajalehel "Edasi", kus retsensioonid uuslavastuste kohta sageli hilinesid. Arvestades aga seda, et "Edasi" on ajaleht, mis alati on suurt tähelepanu pööranud kultuuriküsimustele, oluks loomulik, et lehes oleks pööratud rohkem tähelepanu teatrile ning sellega abistatud viimast tema töös.

Kuivõrd ebaõiged olid tendentsid "Vanemuise" muusikakollektiivide likvideerimise suunas, näitas selgelt 1950. aasta repertuaar. Teater tõi lavale rea suuri muusikateoseid, nagu P. Tšaikovski ooperi "Jevgeni Onegini", W.A. Mozarti "Figaro pulma", B.Smetana ooperi "Müüdnud mörtsja", E. Kapi ooperi "Vabaduse laulik" ja balleti "Kalevipoeg", B. Assafjevi balleti "Bahtšisarai purskkaevu", mis näitas teatri muusikakollektiivi suurt jõudu. Kaks viimast lavastust koos 1951.aasta õnnestunuma lavastusega - A. Ostrovski

"Pöörane raha" (lavastaja teatri peanäitejuht A. Poljakov) sai "Vanemuise" teatri külaskäiguetendustel Tallinnas 1951. aasta algul erilise menu osaliseks.

Muusikakollektiivi likvideerimise küsimus, vaatamata neile tulemustele 1950.-1951. a. ei kadunud veel päevakorralt, ning mõjus häirivalt selle kollektiivi edasisele tööle. Selle tõttu ka neil aastail muusikalavastuste osa teatri repertuaaris oli palju nõrgem kui varematal aastatel. Tunda andis end ooperilavastajate puudumine teatris. Saavutuseks tuleb lugeda 1952. aastal lavale toodud R. Glieri balletti "Vaskratsanik", mis oli teatri energilise ballettmeistri I. Urbeli ja teatri ballettikollektiivi suure töö vilil.

Rääkides 1951. aasta repertuaarist tuleb peale ülalmainitud A. Ostrovski "Pöörase raha" ja sama autori "Kassavaratu" eriti esile tõsta Višnevski "Unustamatu 1919", mille lavastus näitas teatrikollektiivi ideelist ja kunstilist arengut.

Pärast pikemaajalist vaheaega tuleb 1952. aastal lavale eesti klassika - Ed. Vilde "Tabamata ime" näol, mille lavastas E. Kaidu. Lavastus, mis teatril suurepäraselt õnnestus, seisis aastaid repertuaaris ning sai suure menu osaliseks eesti kunsti ja kirjanduse dekaadil Moskas. See oli teatri parimaks saavutuseks 1952. aastal.

Peale nimetatut tuleb 1952. aasta repertuaaris veel esile tõsta A. Tolstoi-Volkovi "Anna Kareninat" (lavastaja A. Poljakov).

1953.aasta repertuaaris on Eesti NSV rahvakirjaniku O. Lutsu "Kevade", kus esinevad enamuses noored lavajöud ja mille lavastas noor lavastaja G. Kilgas. See on esimene katse tuua nõukogude Eesti lavale eesti kirjanduse klassika üht populaarsemat teost, mis ka täielikult õnnestus. Lavastust etendati üle 125 korra, s. o. enam kui selle ajani oli etendunud ükski teine lavastus "Vanemuises".

Eesti autorite teostest võeti 1954.aasta repertuaari E. Tammlaane "Raudne kodu", mille lavastas E. Kaidu. Sellelega "Vanemuine" jätkas oma traditsiooni, lavastada paremaid eesti näitekirjanduse teoseid vabariigi teatritest esimesena. Näidend kujunes üheks populaarsemaks lavastuseks "Vanemuise" ajaloo ja oli repertuaaris aastaid, võeti dekaadilavastuste hulka, sai suure tunnustuse Balti teatrikevadel 1956.aastal ning püsib edukalt laval peale dekaadigi. Teost on "Vanemuises" senini etendatud rohkem kui ühtegi teist.

Neil aastail, nagu varemgi, on eesti nõukogude autorist peamiselt kohal Eesti NSV rahvakirjaniku A. Jakobsoni teosed, milliste esiklavastamine oli muutunud teatrile traditsiooniks. 1952.aastal lavastatakse "Saakalid", 1953/54. aastal "Kaitseingel Nebraskast", "Suremine" ja kodanlikul perioodil kirjutatud "Viirastused".

Vene ja lääne klassikast on repertuaaris A.N.Ostrovski komöödia "Omade vahel - ajame läbi" 1953.a., A.Tšehhovi "Kolm öde" 1954.a., H. Ibseni "Nukukodu" 1953.a. ja W. Shakespeare'i komöödia "Mööd möödu vastu" 1954.a.

Lavale tuleb rida nõukogude autorite kaasajateemalisi teoseid, mis on vabad hukkamõistetud väärast ja kahjulikust konfliktituse "teooria" mõjust (nagu L. Zorini satiiriline komöödia "Avameelne kõnelus", A. Salõnski näidend "Ohtlik kaaslane", millised paljastavad karjerismi, 1954.a. V. Minko komöödia "Nimesid nimetamata").

Ooperilavastustest lavastas külalisena RAT "Estonia" teatri peanäitejuht Eesti NSV teeneline kunstitegelane A. Viner 1953.a. R. Leoncavallo "Pajatsid" ja P. Tšaikovski "Padaemanda", millistest viimane tunnistati vabariigi parimate muusikalavastuste hulka kuuluvaks. Neil aastail hakkas oopereid lavastama ka Eesti NSV teeneline kunstitegelane U. Väljaots, kes lavastas 1953.aastal G. Verdi "Regioletto", Ch. Gounod "Fausti" ja 1954.aastal E. Napravniku "Dubrovski" ning G. Verdi "Traviata".

Balletilavastustest oli repertuaaris 1951.aastal Rimski-Korsakovi "Seherezade", 1952.a. R. Glieri "Vaskratsanik" ja 1954.a. F. Jarullini "Šurale", milledest kahte viimast võib lugeda eriti õnnestunuiks.

Heliloojate, dramaturgide ja teatri ühise töö tulemusena tuli 1954.aastal "Vanemuises" lavale esimene eesti algupärane muusikaline komöödia - L. Normeti ja E. Arro "Rummu Jüri", mis leidis sooja vastuvõtu Tartu teatripublikult ning äratas suurt huvi ka väljaspool meie vabariigi piire.

1955.aasta - teatri 85. juubeliaasta repertuaar oli koostatud selliselt, et see annaks läbilõike teatri kogu

loomingulisest tööst ja näitaks eriti teatri osa rahvusliku dramaturgia edasiarendamisel. Puuduseks oli see, et pöörates tähelepanu eesti klassika lavaletoomisele unustati nõukogude tänapäev. Sel aastal, vähem kui kunagi varematel aastatel, oli teatri repertuaaris tänapäevateemalisi näidendeid, mida märgiti ka Eesti NSV Kultuuriministriumi käskkirjas nr.356, 15.oktoobrist 1955.a. "Eesti NSV draamateatrite repertuaari parandamise abinõudest" ¹⁾. Nii ei näidanud teater 1955.a. I kvartalis oma vaatajaille ühtki nõukogude ühiskonna elukajastavat teost. Repertuaaris olid ainult A. Jakobsoni "Vana tamm", mis kuulus juubeliürituste kavva ja Eesti NSV teenelise kunstitegelase V. Peili noorsoonäidend "Alati valmis", mis aga osutus suurte puudustega teoseks. Alles aasta lõpul tuli lavale L. Leonovi komöödia "Tavaline inimene".

Puuduseks oli ka see, et Eesti NSV Kultuuriministriumi Kunstide Valitsuse töö teatrite repertuaari kujundamisel oli puudulik. Kunstide Valitsus andis teatreile vähe abi uue repertuaari muretsemisel.

Nimetatud käskkirja arutati "Vanemuise" teatri töötajate koosolekul 13.septembril 1955.a. Koosolek märkis, et esimesed puudused repertuaari valikul teatris olid tingitud sellest, et ei osutatud küllaldest tähelepanu ÜK(b)P Keskkomitee otsuse 26.augustist 1946.a. "Draamateatrite repertuaarist ja selle parandamise abinõudest" täitmisele. Otsustati edaspidi igal aastal võtta repertuaari 2-3 tänapäevateemalist näidendit. ²⁾

1) Vt. RT "Vanemuise" arhiiv, 1955, kaust 1, leht 176-178.

2) Vt. Sealsamas, lk. 65.

1955.a. repertuaaris tuleb esile tõsta eesti nõukogude autorite uusi lavateoseid, mis tulid taas esmakordselt lavale "Vanemuise" teatri ja autorite ühise koostöö alusel - L. Normeti ooper "Valgus Koordis" ja A. Liivese - B. Körveri operett "Ainult unistus". Esiimeses aga esines rida tõsisemaid puudusi, mis olid tingitud teose kunstilisest nõrkusest. Esmakordselt nõukogude korra ajal lavastati "Vanemuises" ka E. Aava ooper "Vikerlased" ja A. Kitzbergi "Laurits". Vene klassikast oli repertuaaris N. Gogoli "Revident" (lavastaja NSV Liidu rahvakunstnik A. Lauter).

Ebaõnnestunud lavastuseks 1955.aastal oli 1905.-1907. aasta revolutsiooni 50-ndaks aastapäevaks lavale toodud Hella Vuolijoki näidend "Põlev maa", mis kajastab revolutsioonilisi sündmusi Eestis.

Kuna teoses on näidatud eesti rahvast ühtse tervikuna kodanluse juhtimisel ning autor ei näe klassivõitlust, kärpis ja tunduvalt muutis teater selle teksti. Kuid selline katse, ebaõigest ja halvast näidendist teha head, rahva revolutsioonilist võitlust esile toovat näidendit, ei saanud anda tulemusi ja pidi paratamatult lõppema ebaõnnestumisega.

1956. aasta repertuaaris oli pööratud põhitähelepanu dekaadi kavva võetud lavastustele - E. Vilde "Tabamata ime", E. Tammlaane "Raudne kodu", A. Hindi "Peibutuslaul", L. Normeti - E. Arro "Rummu Jüri" ja A. Liivese - B. Körveri "Ainult unistus". Neist varem repertuaaris olnud uuen-

dati kapitaalselt, A. Hindi "Peibutuslaul" aga oli uuslavastus.

Peale dekaadilavastuste oli 1956.a. repertuaaris veel rida uuslavastusi. NIKP XX kongressiks tõi teater lavale A. Korneitsuki näidendi "Tiivad", mille lavastas teatri peanäitejuht Eesti NSV teeneline kunstnik K. Ird.

"Vanemuise" repertuaaripoliitika sõjajärgsel perioodil iseloomustab selgelt teatri õiget arengusuunda. See aga ei tähenda, et sel ajavahemikul teatri repertuaaris ei oleks esinenud mõningaid puudusi. Nii näiteks ÜK(b)P Keskkomitee ideoloogilise töö kohta käivate otsuste (1946-1948) väärast mõistmisest tingituna ei olnud teatri repertuaaris 1946.-1952.a. eesti klassikat, milline puudus oli sel ajal iseloomustav ka teistele vabariigi teatritele. Nimetatud põhjustel ei leia me teatri repertuaaris kuni 1949.aastani ka nõukogude komöödiat.

1951.-1952.a. repertuaaris langes muusikalavastuste osatähtsus, kuna sel ajal kaaluti vabariiklikes organites "Vanemuise" muusikakollektiivi likvideerimise küsimust.

1955.aastal võideldes ülalnimetatud puuduste vastu, kaldus teater aga ebaõigele teele - nõukogude kaasaegne teema ei omanud repertuaaris vajalikku kohta.

Need kõikumised repertuaaris ei saanud aga teatrit eemaldada õigelt arenguteelt, mis iseloomustab teater "Vanemuise" repertuaari tervikuna kogu sõjajärgsel perioodil.

3. Kaadrid ja nende kasvatamine

Peale Tartu vabastamist fasistlikest okupantidest, kui asuti "Vanemuise" teatrit uuesti üles ehitama, tuli uuesti komplekteerida ka teatri kunstiline koosseis, mis sõjaastail oli laiali paisatud. Endisi vanemuislasi oli jäänud vähe - K. Ird, E. Kaidu, I. Urbel, V. Otsus, U. Väljaots, E. Kruuda, E. Raa, E. Ratassepp, E. Tamul jt. Neist ei jätkunud suure nelja kollektiiviga teatri komplekteerimiseks. Kuid "Vanemuine" nagu varemgi, pidi asuma tööle kui draama-, ooperi-, balleti- ja opereti-teater. Sellepärast tuli teatril ise endale kasvatada kunstiline kollektiiv. Tuli võtta kollektiivi inimesi, kes varem ei olnud töötanud teatrilaval ning kellele puudusid vastavad oskused ja kogemused.

1944.aastal 45% "Vanemuise" kollektiivist oli uusi, varem "Vanemuise" juures mittetöötanud jõude. 34% teatri kunstilisest personalist rakendati esmakordselt teatri töösse ja nad ei omanud mingit erialalist ettevalmis-

1)
tust .

Teatri kunstilise personali arv kasvas pidevalt ja seda põhiliselt noorte arvel, kelledest tuli veel kasvatada näitlejaid. Kui 1944. aasta detsembris oli kunstilist personali 144 inimest, siis 1945.aastal 166 ja 1947. aastal 192 inimest, kes staazi järgi jagunesid järgmiselt: staaz kuni 1 aasta - 37 inimest, kuni 2 aastat - 42, kuni 3 aastat - 5, kuni 4 aastat - 10, kuni 5 aastat - 14, 5-10 aastani - 18, 10-20 aastani - 35 ja üle 20 aasta - 20 inimest²⁾. Siit nähtub, et üle poole kunstilisest personalist omas vähem kui viieaastast staazi.

Esimestel aastatel peale sõda esines küllaltki suur tööjõu voolavus, kuna paljud, kes esmakordselt asusid teatritööle, osutusid selleks ebasobivaiks.

Arvestades kunstilise personali koosseisu tuli töötada stuudio korras, ansambel kui selline veel puudus ja pidi suure ja pingsa töö tulemusel välja kujunema. Võitlus ühtse tervikliku ansambli eest oli üks "Vanemuise" teatri vanu traditsioone. Mängustiil, kus põhiliseks ei ole mitte niivõrd üksikud eredad kujud, vaid ühtne ansambel ning kus eredad kujud esinevad ansambli baasil, on ka tänapäeva "Vanemuisele" omased. See veel sugugi ei tähenda, et teater taotleb sellega näitleja individuaalsete võimete allaviimist ja nivelleerimist.

Kuid kollektiivi noorus ja kunstiline küündimatus ning ühtse ansambli puudumine ei suutnud pidurdada teatri-

---

1) Vt. RT "Vanemuise" arhiiv, nimistu 1, s.ü. 23, leht 20.

2) Vt. Sealsamas, s. ü. 17, leht 20.

tööd. Suure energia ja julgusega hakati kasvatama uut teatrikollektiivi. Julgelt edutati noori näitlejaid, andes neile suuri ja vastutusrikkaid osi. See suund, millele "Vanemuine" on tänapäevani ustavaks jäänud, on palju kaasa aidanud teatri edasisele arengule ja edusammudele.

Nimetatud põhjustel kujunes sel perioodil teatri põhiülesandeks ühtse ansambli loomine, kunstilise kollektiivi ideelise ja kunstilise taseme tõstmine.

Töö noore kollektiiviga toimus esimestel aastatel rasketes tingimustes. Proovidega samaaegselt taastati teatri ruume. Proovide korraldamiseks puudusid vastavad ruumid. Tihti tuli töötada küünlavalgel ja kütmata ruumes. Enesetäiendamiseks jäi vähe võimalusi, kuna Tartu on küllaltki väikese elanike arvuga linn ning teater pidi väikese koosseisu juures andma palju uuslavastusi. Sellepärast toimusid proovid pidevalt kahe sõna- ja kahe muusikalavastusega ning igal näitlejal oli päevas keskmiselt kaks 3-4-tunnilist proovi ja etendus.

Juba 1945.aastal võeti repertuaari ooper. Ooperikollektiiv koosnes aga noortest, vilumatutest lauljatest, kelledele tuli anda kandvaid osi. Üldse oli teatris 1945.aastal ooperisoliste 16, ooperikooris 46 ja orkestris 49 inimest. Ooperikoor koosnes 50% noortest, kes tegid alles esimesi samme sellel alal¹⁾. Orkestri-kollektiiv oma kvalifikatsioonilt ei vastanud nõuetele. Esimeste ooperite lavaletoomine näitas aga, et nii lavas-

1) Vt. RT "Vanemuise" arhiv, nimistu 3, s.ü.5, lk. 11-12.

taja kui näitlejate suur ja tõsine töö andis tulemusi.

Suurte ja nõudlike teoste lavastamine, mis seisis teatri repertuaaris, oli võimalik ainult seetõttu, et näitlejad esinesid mitmes zanris. See oli julge, kuid tähtis samm. Ta võimaldas teatril väikese koosseisuga lavastada suuri teoseid ning rikastas näitlejate võimeid, arendas neid mitmekülgsest, Nii näiteks esines E. Tamul nimiosas Bizet'i ooperis "Carmen", Jelenana M. Gorki "Väikekodanlastes", nimiosas I. Kalmani opere-tis "Silva". V. Otsus täitis peaosi balletis, hiljem aga draamas, alustades A. Jakobsoni "Kahe leeriga" ja saavutas sel alal suure tunnustuse. Kõrgemate kategooria-te näitlejad ei pidanud sobimatuks töötada kaasa ka kooris.

Teatris oli suur puudus lavastajate kaadrist, eriti muusikalavastuste osas. Sellepärast peale teatri taas-tamist hakkas teatri peanäitejuht K. Ird ise oopereid lavastama ja seda suurte tulemustega, nagu näitasid P. Tšaikovski "Padaemand", E. Kapi "Tasuleegid" jt. õnnestunud lavastused.

"Vanemuise" teater hakkas endale kasvatama ka la-vastajate kaadrit. V. Kingissepa nim. Riikliku Akadeemi-lise Draamateatri praegune peanäitejuht Eesti NSV teene-line kunstitegelane I. Tammur alustas sel ajal "Vane-muises" oma lavastajateed. Tema esiklavastuseks oli Svartsi noorsoonäidend "Lumekuninganna" 1945. aastal.

1947. aastal tuli E. Kaidu esiklavastusena lavale

Eesti NSV rahvakirjaniku A. Jakobsoni "Võitlus rinde-
jooneta". Juba see esimene lavastus näitas E. Kaidut,
kelle lavastajakuulsus hiljem ulatus väljapoole vaba-
riigi piire, kui andekat ja julget lavastajat. Viiest
"Vanemuise" lavastusest eesti kunsti ja kirjanduse de-
kaadil Moskvast olid neli tema lavastatud.

1951.aastal tuli lavale noore lavastaja G. Kilgase
esiklavastusena M. Aligeri "Jutustus tõest".

Ka U. Väljaotsa lavastajatees kulges põhiliselt
"Vanemuises" sõjajärgseil aastail.

1946.aastal andis teater esimese balletilavastuse -
V. Prokofjevi "Romeo ja Julia", mille lavastasid I. Urbel
ja U. Väljaots. See oli peale viieaastast vaheaega esi-
mene balletietendus teatris. 1944.aastal moodustati
teatri balletirühm peamiselt noortest algajatest. Varem
tuntud tantsijaist olid siin ainult V. Otsus ja U. Välja-
ots. Suurt tööd balletikollektiivi väljaõpetamisel tegi
I. Urbel, kes töötab "Vanemuise" teatris ballettmeisteri-
na 1935.aastast alates ja on üles kasvatanud rea silma-
paistvaid tantsijaid. 1941.aastal lavastas I. Urbel
Drigo balleti "Esmeralda", milline lavastus äratas suurt
tähelepanu. Juba kaks aastat pärast moodustamist suutis
balletirühm suure töö tulemusena anda iseseisva balleti-
lavastuse. Järgnevatel aastatel suutis kollektiiv lavale
tuua isegi mitu lavastust aastas ning võitis tunnustuse
ka väljaspool Tartut. Kuigi 1951.aastal balletikollek-
tiiv nõrgenes, teatris läbi viidud kunstilise koosseisu
koondamise tõttu, ei suutnud see balletikollektiivi

arengut takistada. Töö toimus edasi suure pingega ning kandis vilja tänu balletimeistri I. Urbeli energiale ja väsimatusele. Juba 1952.aastal tuli lavale teatri üks silmapaistvamatest balletilavastustest - R. Glieri "Vaskratsanik".

Viimastel aastatel on teatri balletikollektiiv täienenud uute noorte tantsijatega, kes on lõpetanud Tallinna Koreograafilise Kooli. Sellele vaatamata on vajalik, et Eesti NSV Kultuuriministeerium ka edaspidi suunaks rohkem vastava ettevalmistusega tantsijaid "Vanemuise" teatrisse.

1947. aastal reas teatri selleaegsetes silmapaistvates lavastustes, nagu "Võitlus rindejooneta", "Vene küsimus", "Kaugel Stalingradist" jt. ilmnes, et teatri kollektiivist oli selleks ajaks välja kujunemas ühtne ansambel. Nõukogude kaasaega käsitavad kõrgeväärtuslikud teosed kasvasid kollektiivi ideelis-poliitiliselt ning aitasid tõsta kunstimeisterlikkust, süvendada sotsialistliku realismi meetodi omandamist.

Rida näitlejaid, kes alles sõjajärgsel perioodil olid hakanud täitma vastutusrikkaid osi, nagu A. Kasuk, E. Raa jt., olid selleks ajaks kujunenud kunstnikeks, kes suutsid meisterlikult lahti mõtestada lavakujusid. See sugugi ei tähendanud, et nad oleksid saavutanud oma võimete maksimumi. Edasine püsiv töö oli paratamatult vajalik.

Sõjajärgsel perioodil pöörati teatris suurt tähelepanu kollektiivi ideelis-poliitilisele kasvatamisele. Võitlus teatritöötajate ideelis-poliitilise kasvatuse

eest oma nõukogude teatris äärmiselt tähtsat kohta, kuna teatrikollektiiv saab ainult siis kunstiga kasvatada nõukogude inimesi kommunismi vaimus, kui ta ise on veendunud nende ideede õigsuses, milliseid ta rahva hulka kannab. Samal ajal tuleb võidelda ka näitlejate kunstimeisterlikkuse taseme tõstmise eest, et ideed, milliste kandjaiks nad laval on, oleksid edasi antud suure kunstilise meisterlikkusega ja veenaksid vaatajaid. Ainult siis suudab näitleja teatrikülastaja teadlikkuse ja maitse kasvuga sammu pidada, kui ta ise pidevalt kasvab nii ideeliselt kui ka kunstimeisterlikkusest.

"Vanemuise" teatris oli ja on tänapäeval kunstilise kollektiivi kasvatustöö otseses seoses loomingulise tööga, kasvatustöö toimub loomingulise töö käigus. Esimesel perioodil on iga uue lavastuse ettevalmistamine läbi põimitud vestlustega ja arutlustega antud teoses esinevate probleemide, marksistliku esteetika ja sotsialistliku realismi põhiküsimuste kohta. Seda tööd peab läbi viima lavastaja. Kahjuks aga mitte kõik lavastajad ei kasuta veel seda teatri töö seisukohalt väga efektiivset kasvatustöö vormi.

Peale nimetatut on teatris 1944.aastast peale teostatud töötajate ideelis-poliitilist kasvatust ka teistes vormides. Süstemaatiliselt on kogu teatri kollektiivile toimunud loengud nii ühiskondlik-poliitilistes kui kunstilistes küsimustes. Teatri töötajatest on lõpetanud paljud EKP Tartu Linnakomitee juures asuva Marksismi-Leninismi Õhtuülikooli. Kõige suurem arv kuulajaid, 46 inimest, astu-

sid öhtuülikooli 1946.aastal, kui seal organiseeriti eri osakond kultuuriala töötajaile. Peaaegu kõigil sõjajärgseil aastail on teatris töötanud parteiharidusvõrgu õpiringid - esialgu NSVL Konstitutsiooni, NIKP ajaloo ning hiljem marksistliku filosoofia, esteetika põhiprobleemide tundmaõppimiseks. Ideelis-poliitilise kasvatus-töö juhtimist on põhiliselt teostanud teatri ühiskondlikud organisatsioonid.

Kaadri osas on "Vanemuise" teatril olnud kõige suuremad raskused ooperikollektiiviga. Ooperilavastuste areng teatris on sõjajärgseil aastail olnud suhteliselt väiksem, kui teatri teistes žanrides toimunud areng. Korduvalt on ajakirjanduses alla kriipsutatud ning toodi esile ka eesti kunsti ja kirjanduse dekaadil Moskvas seda, et "Vanemuise" muusikalavastuste vokaalne külг jätab palju soovida.

See sugugi ei tähenda seda, et teater ei pööra muusikalavastustele küllaldast tähelepanu. Vastupidisest annab tunnistust kasvõi see asjaolu, et sõjajärgsel perioodil on "Vanemuises" lavastatud ligi 75 muusikalavastust.

Teatri ooperikollektiiv on aga sõjajärgseil aastail täienenud ainult üksikute noorte jõududega. Kogu selle aja jooksul pole teater saanud ühtki konservatooriumi lõpetanut. Sellepärast pole olukord kõrge kvalifikatsiooniga ooperisolistide ja orkestrantide osas palju paranenud, samal ajal kui teistes žanrites kasvab peale palju

noori, andekaid jõude. Seda ülesannet ei saa teater oma jõududega lahendada ning vajab siin vabariigi kõrgemate kunstiorganite kaasabi.

Teatud põhjuseks, et ooperilavastuste areng teatris ei ole eriti silmatorkav, on ka need tendentsid, mis 1949.-1951.a. taotlesid muusikakollektiivide likvideerimist teatris. Selline suund pidurdas tunduvalt sõjajärgseil aastail hoogsalt alanud ooperilavastuste arengut.

Pärastsõjajärgsel perioodil on "Vanemuises" kujunenud näitlejaiks terve rida andekaid noori, nagu G. Kilgas, K. Kalkun, E. Kaarma, V. Tern jt., samuti rida selliseid näitlejaid, kes küll varem olid esinenud teatris, kuid tõelise meisterlikkuse saavutasid alles nõukogudeaegses "Vanemuises", nagu A. Mälton, H. Peep, V. Otsus, E. Tamul, E. Varts jt. Kuna teater on jäänud ustavaks oma joonele julgelt kasvatada ja edutada noori, on teatril edaspidi samuti loota tugevat järelkasvu. "Vanemuise" loominguilise kollektiivi ja tema üksikute liikmete edukat tegevust on korduvalt esile tõstetud. A. Lauter omab NSV Liidu rahvakunstniku aunimetuse. Eesti NSV teenelise kunstniku aunimetus anti L. Hansenile, V. Otsusele, E. Tamulile, A. Laarile, A. Mältonile, Eesti NSV teenelise kunstitegelase aunimetus K. Irdile, E. Kaidule, I. Urbelile, V. Peilile.

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium andis oma seadlusega väljapaistvate saavutuste eest eesti kunsti arendamisel ja seoses eesti kunsti ja kirjandusega Eesti NSV

rahvakunstniku aunimetused Eesti NSV teenelisele kunstitegelasele E. Kaidule ja Eesti NSV teenelisele kunstnikule L. Hansenile, Eesti NSV teenelise kunstniku aunimetused J. Lükkile, H. Peebule, H. Viisimaale ning Eesti NSV teenelise kunstitegelase aunimetuse U. Väljaotsale ¹⁾.

Peale eesti kunsti ja kirjanduse dekaadi Moskvas autasustas NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium 43 "Vanemuise" töötajat NSV Liidu ordenite ja medalitega, neist Lenini ordeniga NSV Liidu rahvakunstnikku A. Lauterit, Tööpunalipuga Eesti NSV rahvakunstnikke E. Kaidut ja L. Hansenit, Eesti NSV teenelisi kunstnikke K. Irdi, V. Otsust ja A. Mältoni. 11 "Vanemuise" töötajat autasustati ordeniga "Austuse märk" ²⁾.

---

1) Vt. "Rahva Hääli", nr.35, 10.veebruarist 1957, lk. 2.

2) Vt. "Sirp ja Vasar" nr.1, 4.jaanuarist 1957, lk. 2.

Kokkuvõte

Eesti vanima teatri "Vanemuise" areng sõjajärgsel perioodil on toimunud pideva tõusu joones ning on viinud silmapaistvatele tulemustele. "Vanemuise" teatri suure töö tulemused on äratanud tähelepanu ka väljaspool meie vabariigi piire, mis väga selgelt nähtus eesti kunsti ja kirjanduse dekaadil Moskvast 1956. aasta lõpul. Suureks tunnustuseks teatri tööle on 1957. aasta suvel toimuvad külalissetendused Ukraina NSV pealinnas Kiievis, kus "Vanemuine" tutvustab Ukrainas töötajatele eesti rahvuslikku teatrikunsti.

"Vanemuise" teatri areng sõjajärgsel perioodil on lahutamatult seotud sotsialistliku kultuurirevolutsiooni arenemise protsessiga Eesti NSV-s.

Võitluses sotsialistliku kultuuri revolutsiooni vastu eest teatris, tuli ületada aga ka suuri raskusi ja läbi elada mõningaid ebaõnnestumisi. Põhiliselt aga kulges teatri areng õiget teed mööda.

1944.-1946. a. tuli teatril võidelda teatri ruumide taastamise eest, luua uuesti loominguline kollektiiv, kujundada sellest ühtne, terviklik ansambel ning teha suurt tööd kollektiivi ideeliseks kasvatamiseks ja tema

kunstimeisterlikkuse tõstmiseks sotsialistliku realismi meetodi alusel.

1946.-1947.a. lavastused näitasid, et "Vanemuises" on juba välja kujunenud küllaltki ühtne ansambel, et rida näitlejaid, kes alles nõukogude teatris olid saanud võimalused oma võimete igakülgseks arenguks, olid selleks ajaks juba kujunemas tõelisteks lavakunstnikeks. 1948.aastast alates kannatab "Vanemuine" neid raskusi, mis olid esile kutsunud rea põhjuste tõttu ning andsid end tunda ka teistes teatrites. Küllastajate arvu suur langus, sellest tingitud raskused tootmis-finantsplaani täitmisel, tendentsid muusikalavastuste likvideerimisele "Vanemuises" püstitasid teatri ette suured raskused. 1952. aastast hakkas küll olukord paranema, kuid esialgu veel aeglaselt.

1953.aastast alates aga on tunda juba suurt murrangut paremuse poole. Teatriküllastajate arv hakkab aastast aastasse tõusma.

Konfliktituse "teooria" purustamise järele hakkab ilmuma üha enam selliseid nõukogude kaasaega käsitavaid teoseid, mis õigesti peegeldavad nõukogude ühiskonna tegelikkust ning tõmbavad kaasa vaatajaid. See aga võimaldab teatril paremini täita tema ees seisvaid rahva kommunistliku kasvatamise ülesandeid ning soodustab näitlejate ideelise ja meisterlikkuse taseme tõusu. Teater võib üha suurema poolehoiu rahva laiades hulkades, mis eriti selgelt ilmneb alates 1956.aastast, kus mitte ainult Tartu linna, vaid ka teiste linnade ja rajoonide töötajad massiliselt hakkavad külastama teatrit.

Üheks põhiliseks tingimuseks "Vanemuise" arengus sõjajärgsel perioodil on see, et 1944.aastast alates teatri repertuaaris on domineerinud nõukogude kaasaega käsitlev teema, mis on teatril võimaldanud õigesti täita tema ees seisvat põhilist ülesannet - rahva kommunistliku kasvatamist.

Selline repertuaar aitab teatril kiirendada sotsialistlikus kultuurirevolutsioonis teatrikunsti ees seisva ühe tähtsama ülesande lahendamist - sotsialistliku realismi meetodi võitu teatris. Eesrindlike ideede esiletoomine laval aitab kaasa ka teatri kunstilise kollektiivi ideelis-poliitilisele kasvule ja kunstimeisterlikkuse tõusule.

Kultuurirevolutsiooni läbiviimisel teatris on "Vanemuise" kollektiiv toetunud oma ajalooliselt väljakujunenud parimatele traditsioonidele ja teiste teatrite eesrindlike kogemustele, millest tähtsamad on teatrikunsti suurte kasvatuslike ülesannete õige mõistmine ja hindamine, teatri rahvalikkus, realismi meetodist range kinnipidamine, ansamblilikkus ja tihe koostöö autoritega.

Kasutatud kirjandus ja allikad

1. F. Engels, Anti-Dühring, Tallinn, 1951.
2. V. I. Lenin, Parteiorganisatsioon ja parteiline kirjandus, Teosed, 10.kd., lk. 26-31.
3. V. I. Lenin, Kriitilisi märkmeid rahvusküsimuse kohta, Teosed, 20.kd., lk. 1-33.
4. V. I. Lenin, Noorsooühingute ülesanded, Teosed, 31.kd., lk. 252-268.
5. V. I. Lenin, Proletaarsest kultuurist, Teosed, 31.kd., lk. 283-284.
6. V. I. Lenin, Lehekülgi päevikust, Teosed, 33.kd., lk. 422-426.
7. V. I. Lenin, Meie revolutsioonist, Teosed, 33.kd., lk. 436-439.
8. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XX kongressi resolutsioonid, Tallinn, 1956.
9. N.S. Hruštšov, Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee aruanne partei XX kongressile, Tallinn, 1956.
10. Постановление ЦК КПСС "О журналах "Звезда" и "Ленинград"" от 14 августа 1946 г., "О репертуаре драматических театров и мерах по его улучшению" от 26 августа 1946 года, "О кинофильме "Большая жизнь" от 4 сентября 1946 года, "Об опере "Великая дружба" В. М у р а д е л и " от 10 февраля 1948 года, 1952г.

11. Г.Г. К а р п о в , О советской культуре и культурной революции в СССР, Москва, 1955 г.
12. М. К и м , Коммунистическая партия - организатор культурной революции в СССР, Москва, 1955 г.
13. А.В. Л у н а ч а р с к и й , Ленин и искусство. Сборник " Ленин о культуре и искусстве", Москва, 1936 г., стр. 524-529.
14. Juhan Sütiste, Teosed, II kd., Tallinn, 1956, lk. 277-280.
15. Государственный театр " Ванемуине" Эстонской ССР, Тарту, 1956 г.
16. Культурное строительство СССР. Статистический сборник, ЦЕНТРАЛЬНОЕ СТАТИСТИЧЕСКОЕ УПРАВЛЕНИЕ при СОВЕТЕ МИНИСТРОВ СССР, Москва, 1956 г.
17. NSV Liidu rahvamajandus. Statistiline kogumik, NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures asuv Statistika Keskvalitsus, Tallinn, 1956.
18. Riiklik Teater "Vanemuine", Tartu, 1954.
19. RT "Vanemuine" 1870-1955, Tartu, 1955.
20. Театры Советской Эстонии, Таллин, 1956 г.
21. Вопросы марксистско-ленинской эстетики, Академия Наук СССР, Институт философии, Москва, 1956 г.
22. "Vanemuine" 1865-1925, Tallinn, 1925.
23. 1918-1938. Kakskümmend aastat eesti iseseisvusaegset teatrit, Tallinn, 1938.

24. "Rahva Hää1", 1944-1957, aprill
25. "Sirp ja Vasar", 1944-1957, aprill
26. "Uus Postimees", 1944-1945, "Postimees" 1945-1948,
aprill, "Edasi" 1948.a. mai - 1957.a.
aprill.
- x   x   x
27. " Коммунист ", 1956.
28. " Те а т р, 1956-1957
29. "Teater", 1936-1937.
- x   x   x
30. RT "Vanemuise" käskkirjade raamat, 1944-1947, nimistu 1,
s. ü. 1.
31. RT "Vanemuise" arhiiv, Kinnitatud repertuaariplaanid
ja nende juurde kuuluvad materjalid,
1944-1952, nimistu 1, s.ü. 4.
32. RT "Vanemuise" arhiiv, Repertuaariplaanid, 1944-1953,
nimistu 1, s.ü. 5.
33. RT "Vanemuise" arhiiv, ENSV Kunstide Valitsuse juhend
teatrite kontrolletenduste kohta, kontroll-
etenduste arutluskoosolekute protokollid
ja vastuvõtuaktid, 1944-1946, nimistu 1,
s.ü. 6.
34. RT "Vanemuise" arhiiv, Eelarved ja nende juurde kuulu-
vad materjalid, 1944-1951, nimistu 1,
s.ü. 11.
35. RT "Vanemuise" arhiiv, Aruanded ja määrused töötasude
ja töötajate arvu, kaadrite, tööjõu vaja-
duse kohta, 1944-1952, nimistu 1, s.ü.15.

36. RT "Vanemuise" arhiiv, Töötajate koosseisu nimestik, 1944-1952, nimistu 1, s.ü. 17.
37. RT "Vanemuise" arhiiv, Aruanded, kokkuvõtted ja ülevaates teatri tegevusest, 1940-1948, nimistu 1, s.ü. 23.
38. RT "Vanemuise" arhiiv, Juubelite ja premeerimiste kohta käivad materjalid, nimistu 3, s.ü. 5.
39. RT "Vanemuise" arhiiv, Poliitkasvatusliku töö plaanid, aruanded, kirjavahetus ENSV Kunstide Valitsusega ja samad materjalid teatri töötajate hulgas tehtava poliitkasvatustöö kohta, nimistu 3, s.ü. 46.
40. RT "Vanemuise" arhiiv, Ajaloolised ülevaated teatri tegevusest 1946-1949, nimistu 5, s.ü. 2.
41. RT "Vanemuise" arhiiv, Koosolekute protokollid ja artiklid ÜK(b)P Keskkomitee kunstialaste otsuste läbiarutamise kohta, 1946-1949, nimistu 5, s.ü. 4.
42. RT "Vanemuise" arhiiv, Kontrollitenduste arutluskoosolekute protokollid ja etenduste vastuvõtuaktid, 1950-1951, nimistu 10, s.ü. 5.
43. RT "Vanemuise" arhiiv, Kirjavahetus ENSV Kunstide Valitsusega, 1955, toimik 1.
44. RT "Vanemuise" arhiiv, RT "Vanemuise" majandus-finantsplaani täitmise aruannete kaust 1944-1956.

Sisukord

	lk.
Sissejuhatus	1
I <u>"Vanemuise" teater 1870-1944 . . . . .</u>	17
II <u>RT "Vanemuine" sõjajärgsel perioodil</u>	
1. Põhijooni RT "Vanemuise" tegevusest sõjajärgsel perioodil . . .	38
2. RT "Vanemuise" repertuaar sõjajärgsel perioodil	57
3. Kaadrid ja nende kasvatamine	72
Kokkuvõte	82
Kasutatud kirjandus ja allikad	85